

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dopady proměny sociálních vztahů na japonskou společnost

Impact of Changes of Social Relations on Japanese Society

Autor: Lucie Vališová

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Korčáková

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a jen s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

Podpis

Anotace

Cílem této práce je popsat změnu sociálních vztahů v japonské společnosti od období Meidži a analyzovat důsledky této proměny, se kterými se nynější společnost potýká. Je rozdělena do dvou hlavních částí, z nichž první představuje společensko-historický kontext sahající od japonského starověku přes období Meidži, kdy započaly společenské změny, až po období po druhé světové válce, kdy se objevily první demografické důsledky proměny. V druhé části jsou tyto problémy popsány, a to konkrétně jejich příčiny, důsledky, přístup Japonské vlády a popřípadě navrhnuty způsoby řešení těchto problémů. Hlavními diskutovanými problémy jsou klesající porodnost, stárnoucí populace a mladí Japonci odmítající partnerské vztahy.

Klíčová slova: Japonsko, japonská společnost, vztahy v japonské společnosti, klesající porodnost, stárnoucí populace, mladí Japonci, změna sociálních vztahů

Abstract

The aim of this thesis is to describe changes in social relationships in Japanese society from the Meiji period and to analyze the impact of these changes on today's society. The thesis is split into two parts, first of which, describes the socio-historical context beginning from Japanese ancient history, continuing through the Meiji period, when the major social changes began, up to period after the Second World War, when the first demographic problems became evident. In the second part, these societal problems are described, specifically their causes, impacts and the current approach of Japanese government. Solutions to these problems are also proposed in the body of my thesis. The main problems discussed are: a falling birthrate, an aging population and the impacts of young Japanese not engaging in relationships.

Key words: Japan, Japanese society, relationships in Japanese society, falling birthrate, aging society, young Japanese, change of social relationships

Počet znaků bez mezer: 89 754

Počet stran: 57

Počet titulů použité literatury: 51

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí práce Mgr. Barboře Korčákové za odborné vedení práce, trpělivost, vstřícnost a mnohé cenné rady, které mi napomohly k napsání této práce. Dále děkuji svým kamarádkám Sandře Dítětové a Dominice Buličičové a svému příteli Nikovi Jethwovi za rady a věcné poznámky k práci.

Obsah

Ediční poznámka	6
Úvod	7
1 Společensko-historický kontext	9
1.1 Historická podoba vztahů v Japonsku	9
1.1.1 Konfucianismus	9
1.1.2 Systém ie a vztahy v rodině	10
1.2 Proměny ve společnosti v období Meidži	11
1.2.1 Industrializace a urbanizace	12
1.2.2 Změny v rámci rodinných vztahů před druhou světovou válkou	14
1.3 Poválečná společnost	15
1.3.1 Rodina v poválečné společnosti	16
1.3.2 Počátky demografických problémů	19
2 Dopady změn na současnou japonskou společnost	21
2.1 Klesající porodnost	22
2.1.1 Příčiny klesající porodnosti	22
2.1.2 Dopady klesající porodnosti, reakce vlády a možná řešení	25
2.2 Stárnoucí populace	29
2.2.1 Příčiny stárnutí populace	30
2.2.2 Dopady stárnutí populace, reakce vlády a možná řešení	31
2.2.2.1 Dopady na společnost	31
2.2.2.2 Dopady na seniory	33
2.3 Problémy mladých Japonců s navazováním partnerských vztahů	37
2.3.1 Příčiny problémů mladých Japonců s navazováním vztahů	38
2.3.2 Dopady problémů mladých Japonců s navazováním vztahů, reakce vlády a možná řešení	46
Závěr	48
Seznam pramenů a literatury	50

Ediční poznámka

V práci je použita česká transkripce japonských jmen, názvů a výrazů podle publikace *Problematika české transkripce japonštiny a pravidla jejího užívání*¹. Všechny japonské výrazy a japonská jména jsou skloňována podle pravidel českého jazyka. Japonská jména jsou psána českým způsobem, tedy nejprve osobní jméno a poté příjmení. Všechny výrazy cizího původu, vyjma vlastních jmen, jsou psány kurzívou a v případech potřeby i přeloženy. Japonské výrazy jsou opatřeny japonským přepisem ve znacích či kaně. Překlady výrazů a názvů jsou dílem autorky této práce. Zvoleným citačním územ je ISO 690:2011.

¹ BAREŠOVÁ, Ivona, DYTRTOVÁ, Monika. *Problematika české transkripce japonštiny a pravidla jejího užívání*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014.

Úvod

Rozsáhlé změny, které se ve světě děly během průmyslové revoluce na přelomu 18. a 19. století se nevyhnuly ani Japonsku, které bylo donuceno otevřít po dvou staletích izolace své přístavy ostatním národům. Toto otevření s sebou neslo četné změny, které proběhly rychleji, než západní svět očekával. Japonsko se otevřelo nejen obchodu se západními mocnostmi, ale i revoluci v průmyslu, která již probíhala na Západu. Díky průmyslovému pokroku si pomalu začalo budovat svoji pozici ve světě a na světovém trhu, což pro Japonsko znamenalo důležitý historický mezník. Vývoj a změny 19. století ovšem neustaly v tomto období a po několika desetiletích válečných konfliktů završených druhou světovou válkou se s pomocí americké okupační správy Japonsko opět začalo rozvíjet jak v oblasti průmyslu, tak i v ostatních oblastech života. Během druhé poloviny 20. století se Japonsko dokonce stalo zemí s třetím nejlepším hrubým domácím produktem na světě.

Tyto rapidní změny měly vliv i na vývoj společnosti a mezilidských vztahů. Kromě pozitivních ekonomických změn se v japonské společnosti začaly projevovat i negativní důsledky, které byly především demografického rázu. Po japonském ekonomickém zázraku, kdy se Japonsko dostalo mezi nejvíce prosperující země, začala ekonomika země koncem 80. let 20. století stagnovat. Kvůli nadhodnocení cen a snadno dosažitelným úvěrům „praskla“ tzv. bublinová ekonomika. Nastala finanční krize a takzvané ztracené desetiletí, během kterých demografické důsledky proměny společnosti přetrvávaly a prohlubovaly se, stejně jako v dřívějších desetiletích.

Právě těmito negativními dopady japonské proměny na pozadí společenských vztahů a jejich dopady na dnešní společnost 21. století se zabývám se své práci. Cílem mé práce je popsat proměnu společenských a rodinných vztahů v japonské společnosti od období Meidži (1868–1912) až po současnost. Dále charakterizovat důsledky, které tyto proměny měly pro japonskou společnost, jejich příčiny a postoj japonské vlády vůči nim.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí. V první části je nastíněna historická podoba vztahů ve společnosti od japonského starověku se zaměřením na období od Meidži po druhou polovinu 20. století, a to s důrazem na vztahy v rámci rodiny. Tato počáteční část práce má za cíl přiblížit obraz klasické japonské společnosti, a to od počátku dějin až po období Meidži, v němž můžeme sledovat kořeny společenských změn sledovaných v této práci. Dále se věnuji období následujících společenských změn, které se udály na konci 19. století, na

počátku století dvacátého a v období po druhé světové válce. Tyto změny vedly k demografické proměně, která měla vliv na dnešní společnost a způsobila problémy, se kterými se Japonsko potýká dnes.

Ve druhé části práce představuji právě tyto negativní dopady japonské proměny na nynější společnost. Jedná se o důsledky demografické proměny, tedy především demografické problémy, jako je klesající porodnost a stárnoucí populace. V této práci se ale zaměřuji i na jiný problematický aspekt nynější japonské společnosti, kterým je klesající zájem mladých Japonců o romantické vztahy svázaný s klesající porodností. Cílem druhé části této práce je tedy představení těchto tří problémů, stanovení jejich příčiny a možných důsledků pro společnost, stejně jako představení stanoviska vlády ve vztahu k těmto problémům.

1 Společensko-historický kontext

1.1 Historická podoba vztahů v Japonsku

Společenské vztahy se v Japonsku vyvíjely již od prvních osadníků, kteří přišli na japonské ostrovy ve dvou vlnách z pevniny. Neolitické Japonsko můžeme označit za společnost kmenovou, ve které se po usazení v osadách v obdobích Džómon a Jajoi začala objevovat potřeba rozvrstvit se a navázat na tradici předků. V čínské kronice Wei z tohoto období existují záznamy, které potvrzují existenci státní moci v období Jajoi. Státní moc v čele s císařovnou měla právo trestat své obyvatelstvo, které se pravděpodobně skládalo ze sítě rodových společenstev a jejich otroků, a držet je tak v poslušnosti. Tyto rodové společnosti, které se formovaly v období Jajoi a nadále se rozvíjely v období Kofun, nazýváme *udži*. Jednalo se o společenství lidí, kteří mezi sebou měli příbuzenské vztahy, společenství, kterému vládla hlava rodu, a jehož členové uctívali stejné předky. Silnější rody si byly schopny podmanit slabší rody a byly dvorem hierarchicky rozděleny.² Vezmeme-li v úvahu strukturu *udži*, příbuzenské vztahy v nich a uctívání společných předků, můžeme tyto struktury považovat za předchůdce klasické japonské rodiny, a tedy i systému *ie*.

1.1.1 Konfucianismus

V následujícím období, tedy v období Asuka, japonský dvůr začal ve značné míře přejímat čínské vzory³, a to i v náboženství. Kromě tradice uctívání božstev *kami* (神), které bylo v Japonsku původní vírou, se do Japonska v 6. století dostal z Korejského poloostrova buddhismus a později, během období Nara, i konfucianismus. Konfucianismus je nejvyznávanější čínský filosofický směr, založený na učení starověkého čínského filozofa Khung-fua a obsahuje i jeho pojetí byrokratického státu. V době, kdy si jej osvojilo Japonsko, byl ale již značně poznamenán i učení jeho následovníků a zaběhlými zvyklostmi. Obecně konfucianismus chápe lidskou společnost jako společenství, kde má každý svou roli a své místo v hierarchii. Tato hierarchie se promítá jak do společenských vrstev, tak i do postavení v rodině, kterou podle konfucianismu řídí muž a ženy jsou mu podřazené. Stejně jako

² VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 46.

³ Pevninské vzory byly přejímány již od období Džómon, nikdy ovšem do této míry.

hierarchie ale byly pro konfucianismus důležité etické normy a jejich dodržování, které mělo přinášet harmonii.⁴

Konfucianismus v podobě, ve které byl vykládán v narském období, kladl především důraz na soudržnost rodiny či rodu, obzvláště na loajalitu synů k rodičům a loajalitu vůči vládci. Loajalita, nadřazenost mužů a striktní hierarchizace poukazují na značný vliv konfucianismu na japonskou rodinu, který byl velmi patrný hlavně později v období Tokugawa v samurajské vrstvě a přetrval až do 20. století.⁵ Konfucianismus tedy lze označit za zásadní filosofii formující vztahy v japonské rodině a ovlivňující vývoj a způsob myšlení, který z části přetrvává i do dnešní doby.

1.1.2 Systém *ie* a vztahy v rodině

Rod a jeho následnictví byly velmi důležité již od počátku japonských dějin, ale až do období Heian se pojem *ie* používal pouze ve spojení s fyzickým domem a málokdy pro označení rodinné jednotky. Dodržovala se sice rodová linie, neexistovalo ovšem tak pevné navázání na půdu a daně, jako tomu bylo v pozdějších obdobích.⁶

Oproti tomu systém *ie*, který se vyvinul v japonském středověku, byl hlavním systémem rodiny během období Tokugawa a převažoval i v následujících obdobích. Byl ustálen jako právní jednotka, která měla povinnost platit daně a provádět rituály dané zvykem. Oficiální orgány si ji cenily nejen pro jednoduchost odvodu všech povinností, ale i pro její kontinuitu a životaschopnost přes mnoho generací, která zajišťovala sociální stabilitu a solidaritu v rámci komunity. Příslušníci rodu, kteří byli sjednoceni pod hlavou rodu podobně jako v prehistorickém Japonsku, měli povinnost nejen vůči komunitě, ale i vůči svým předkům, kteří byli připomínáni pomocí buddhistických rituálů. Předkové spolu s žijícími členy rodu vytvářeli rodovou reputaci, neboli ‚tvář rodu‘, na kterou se velmi dbalo. Očekávalo se totiž, že členové *ie* budou tvrdě pracovat v zájmu zachování celé rodiny a právě zlepšení její reputace.⁷

Systém *ie* v rámci vesnice počítal se zaměřením rodiny na zemědělství. Jelikož se jednalo o patriarchální zřízení, byly hlavními rysy tohoto systému pevně dané role obou pohlaví. Žena se zabývala záležitostmi uvnitř domu a vždy musela poslouchat muže, zatímco muž zařizoval

⁴ VASILJEVOVÁ, Zdeňka, 1986, s. 68.

⁵ REISCHAUER, Edwin O., CRAIG, Albert M. *Dějiny Japonska*. NLN, 2012, s. 28.

⁶ MCCULLOUGH, William H. The capital and its society. In: *The Cambridge History of Japan, Vol.2: Heian Japan*. Cambridge: The Cambridge University Press, 1999, 97–180, s. 134.

⁷ ROZMAN, Gilbert. Social Change. In: *Cambridge History of Japan, Vol.5: The Nineteenth Century*. Cambridge: The Cambridge University Press, 1989, 501–562, s. 549–550.

záležitosti vnější a byl ženě nadřazený. Velmi důležitá byla i hierarchizace domácnosti daná pořadím narození. Nejdůležitější postavení měl nejstarší syn, který zůstával ve svém rodném domě spolu s nezadanými sourozenci a tento dům také posléze zdědil, spolu s jiným rodovým majetkem a především autoritou nad celým rodem.⁸ Obecně byla kontinuálnost *ie* nadřazená kontinuálnosti pokrevní příbuznosti a rodokmen byl nadřazen manželství, jehož hlavním účelem bylo zajištění dědice. Žena, která se přivdala do rodiny, představovala především prostředek k jeho získání, a pokud dědice neporodila, mohla být ‚vrácena‘ do svého rodného domu, nebo mohl být dědic adoptován.⁹

Ie lze chápat nejen jako systém rodinný, ale i jako mnohem rozsáhlejší systém zahrnující aspekty rodinné, ekonomické, politické a náboženské. V rámci vesnice měla každá jednotka *ie* hlavní dům, pole a jiné pozemky a jak již bylo zmíněno, každý člen měl své pevně dané místo v hierarchii a své povinnosti. Zachování tohoto řádu se pevně vázalo se ctí.¹⁰ V tomto klasickém japonském rodinném systému, který byl považován za základní kámen japonské společnosti, šlo především o hodnoty jako harmonie, loajalita a solidarita, které poukazují na vliv konfucianismu.¹¹ Toto rodinné uskupení, tolik typické pro tehdejší dobu, je tedy výchozím bodem změn, které odstartovala revoluce Meidži, a které vyústily v problémy společnosti popisovanými v této práci.

1.2 Proměny ve společnosti v období Meidži

Po více než 200 letech minimálního kontaktu s okolním světem bylo v roce 1854 Japonsko nuceno po nátlaku americké flotily vedené komodorem Perrym otevřít přístavy. Zároveň se tedy muselo začít vyrovnávat i s vlivy Ameriky a zemí Evropy. Hlavním problémem byla rozdrobenost Japonska na asi 260 autonomních knížectví, která podléhala vlivu šóguna pouze formálně. Proto nebyla schopna jednotně a efektivně reagovat na vliv cizinců.¹² To byl také jeden z důvodů, kvůli kterým bylo třeba změnit již zastaralý systém vlády. Následující období, tedy období Meidži (1868–1912), je charakterizované právě přechodem z tokugawského feudálního systému vlády a hodnot k novému uspořádání, které by se mohlo

⁸ IMAMURA, Anne E. The Japanese Family. Video Letter from Japan II: A Young Family. Asia Society, 1990, 7–17, s. 7–8.

⁹ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 200.

¹⁰ SHIMIZU, Akitoshi. *Ie* and Dozoku. *Current Anthropology*. Family and Descent in Japan. 1987, 28(4), 85–90.

¹¹ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 200.

¹² REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 124–128.

rovnat systémům západním. V tomto období se Japonsko v podstatě snažilo srovnat krok se Západem.¹³

Jednou ze zásadních změn byl zákaz feudalismu, díky čemuž se otevřely dveře novým politickým, ekonomickým i myšlenkovým proudům. Vláda nechala vybudovat železnice, telegrafy, telefonní systémy aj. Především byla vytvořena nová ústava, ustanoven volitelný parlament a zaveden nový systém vzdělávání. Aby se Japonsko dostalo do srovnatelné pozice se západními mocnostmi, bylo třeba dosáhnout i dohody o zrušení nerovnoprávných smluv, které Japonsko na začátku období podepsalo například s Velkou Británií či s USA. Zřízen byl i nový právní systém po vzoru Francie a Německa.¹⁴

Japonsko se měnilo ve všech směrech a přebíralo vlivy Západu jak v politice, tak v ekonomice a současně s tím začalo přejímat i západní ideologie. Kromě zásadní změny systému vlády a školství proběhly i jisté změny kulturní. Mimo jiné se začaly používat západní hygienické normy, gregoriánský kalendář, byl zaveden metrický systém či poštovní služba. Začaly se nosit západní účesy, uniformy a pro vyšší vrstvy bylo běžné nošení západních neformálních šatů. Pokud jde o stravování, začalo se jíst maso, které do té doby nebylo příliš rozšířenou potravinou. Také se začala objevovat západní architektura a především tzv. pokoje v západním stylu, které obývala vyšší vrstva.¹⁵ Rozšiřovat se začala i města, kam se mnoho lidí stěhovalo za prací v rozrůstajících se továrenských komplexech, které vznikly v důsledku industrializace Japonska. Příliv obyvatel do měst měl dopad i na zmenšení počtu členů domácností a odosobnění vztahů v městské společnosti, která se stavěla do kontrastu se stále přetrvávajícím vesnickým uspořádáním solidárních a loajálních vztahů v rámci *ie*.¹⁶

1.2.1 Industrializace a urbanizace

S pomocí vlády Meidži, která podporovala všechny sféry obchodu a podnikání, se Japonsko přizpůsobilo vývoji a začínalo hospodářsky růst. Ukázkou zasahování vlády Meidži do hospodářství je například spojování menších podniků do větších či finanční podpora strategických odvětví. Díky těmto krokům se hospodářství mohlo stát zdrojem financí pro

¹³ FUKUTAKE, Tadashi. *The Japanese Social Structure. Its Evolution in the Modern Century*. 2. vyd. Tokyo: University of Tokyo Press, 1989, s. 13.

¹⁴ Asia for Educators. *The Meiji Restoration and Modernization*. [online] Columbia University, 2009. [cit. 22. 6. 2016].

¹⁵ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 157–159.

¹⁶ Asia for Educators. *The Meiji Restoration and Modernization*. [online] Columbia University, 2009. [cit. 22. 6. 2016].

rozvoj průmyslu, jenž se stal hlavním odvětvím, ve kterém bylo Japonsko brzy schopno konkurovat Západu.¹⁷ Již v roce 1850 se začalo s průmyslovou výrobou (v této době konkrétně s výrobou prvních zbraní), ale teprve během 20. a 30. let 20. století se Japonsko změnilo na industriální zemi. Jelikož byl těžký průmysl státem velmi podporován, bylo vybudováno mnoho továren určených k výrobě strojů a zbraní.¹⁸ I přesto většina pracovní síly stále zůstávala v zemědělství, v průmyslu pracovalo začátkem tisíciletí asi 20–30 % lidí a bylo tomu stejně i po restauraci Meidži. Během tohoto období byly v Japonsku dominantní tzv. *zaibacu* (財閥), velké průmyslové konglomeráty zpravidla spravované jednou rodinou.¹⁹

Proces industrializace země byl tedy klíčový pro modernizaci a pomohl Japonsku získat lepší postavení vůči Západu. Díky industrializaci a rozšíření *zaibacu*, které vytvořily mnoho pracovních míst, se část lidí z vesnice přestěhovalo do měst, jejichž populace rostla, stejně jako rostla celková populace Japonska. Typickým japonským městem se stalo město konzumní, většinou založené za éry Tokugawa nebo rozvinuté díky blízkosti velkého průmyslového komplexu, kam lidé docházeli do práce.²⁰

V roce 1895 žilo ve městech, která měla více jak 10 000 obyvatel, pouze 12 % z celkového počtu obyvatelstva. Do poloviny 30. let 20. století se do městských oblastí přistěhovalo mnohem více lidí a celkový počet lidí žijících ve městech čítal až 45 % tehdejšího obyvatelstva. Do roku 1940 bylo Tokio jedním z nejlidnatějších měst spolu s Londýnem a New Yorkem. Města se také stala centrem kulturní transformace a westernizace.²¹ To mělo vliv i na všechny ostatní oblasti života Japonců jako je politika, ekonomika, vzdělání, životní styl či společenské vztahy. Industrializace a v jejím důsledku i urbanizace měly značný vliv na proměnu Japonska v moderní společnost. S růstem měst se totiž měnila i společenská struktura a Japonci tak čelili novému typu práce, novému způsobu života i novému typu vztahů mezi sebou navzájem, kterým se museli přizpůsobit.²²

¹⁷ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 146–147.

¹⁸ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 148–150.

¹⁹ FUKUTAKE, Tadashi, 1989, s. 17–23.

²⁰ FUKUTAKE, Tadashi, 1989, s. 99–101.

²¹ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 204.

²² HARRIS, C. The Urban and Industrial Transformation of Japan. *Geographical Review*. 1982, 72(1), 50–89, s. 50–54.

1.2.2 Změny v rámci rodinných vztahů před druhou světovou válkou

Rodina byla odedávna základem společenského řádu, ve kterém byla stěžejní národní pospolitost (国民的連帶, *kokuminteki rentai*). V tomto řádu byl patrný vliv konfuciánských idejí, jako byly například harmonie, loajalita a solidarita. Konfuciánské ctnosti se promítaly i do celé společnosti, včetně měšťanstva. Jelikož byla rodina do konce 19. století chápána v rámci systému *ie*, bylo důležitější zachování rodokmenu než pokrevní příbuznost. Společný dům v této době většinou obývaly tři generace.²³

Tento tradiční systém také preferovala vláda Meidži především proto, že se domnívala, že jí pomůže vytvořit centralizovaný stát. Příkladem měly být samurajské rodiny, které ovšem činily pouhých 10 % z celé populace. Tento tradiční systém, kdy je prvorozený syn hlavním dědicem, byl převažujícím rodinným systémem během období Meidži, ale přetrval z části i po druhé světové válce.²⁴

Synové, kteří byli další v pořadí, již neměli žádné dědické právo, a tak buď vytvořili novou větev rodiny, nebo je jiná rodina přijala jako nevlastního syna. Byli proto nuceni založit nové podniky či se do jiných zapojit, což do určité míry pomohlo industrializaci.²⁵ A jelikož jedním z efektů industrializace byl nárůst populace, narostl počet mladších sourozenců, kteří se museli vystěhovat z hlavního domu. Většinou se přestěhovali do města a zakládali zde nuklearizované rodiny, tedy rodiny, ve kterých žijí spolu pouze rodiče a děti. Na rozdíl od tradičních rodin byly ty nuklearizované založeny spíše na manželství a rodová linie byla v pozadí.²⁶

Změny v rodině jakožto důležité instituci ale probíhaly velmi pozvolna. Na vesnici klasické hodnoty přetrvávaly často i po druhé světové válce a stále úplně nevymizely. Ve městě se ale změny začaly dít už koncem 19. století. A to především proto, že městské hospodářství více prosperovalo.²⁷ Dalším důvodem pro tuto změnu byly jak vlivy ze Západu, tak industrializace, urbanizace a celková modernizace společnosti. Po období Meidži, kdy bylo *ie* preferovanou rodinnou jednotkou, začal postupně převažovat názor, že k modernizaci národa je třeba přejít na systém rovnosti v manželství, tedy stejnou váhu názorů obou pohlaví. Systém *ie* byl

²³ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 200.

²⁴ NONOYAMA, Hisaya. The Family and Family Sociology in Japan. *The American Sociologist*. 2000, 31(3), 27–41, s. 27–28.

²⁵ Tamtéž s. 28.

²⁶ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 200.

²⁷ Tamtéž.

zároveň považován za feudalistický přežitek.²⁸ Na tento převažující pohled měla vliv například hnutí za práva žen, literární proudy či socialismus, které právě vyzdvihovaly myšlenku rovnosti pohlaví. Postupně se rovnost pohlaví stala ideálem, kterého však nikdy nebylo dosaženo, stejně jako nebyla dovršena transformace klasické rodiny na nukleární. Místo toho ale vznikl zcela nový typ rodiny, který se stal typickým pro japonskou společnost. Tento typ se sice nukleární rodině podobal, ovšem většina sňatků byla stále zařizována rodiči, jednalo se tedy o model na pomezí dvou rodinných typů.²⁹

V období Meidži byl tedy systém *ie* stěžejní, na konci Meidži a před druhou světovou válkou ale začaly vznikat i rodiny nového typu, kde spolu žila pouze nejbližší rodina, tedy rodiny nukleární. Tyto změny se děly ve městech a byly pouze menšinové vzhledem k tomu, že stále převažovalo zemědělství, ve kterém je systém *ie* výhodný. Toto období lze tedy označit za počátek změn v rodině, které pokračovaly po druhé světové válce a které měly později vliv na japonskou společnost a její demografii.

1.3 Poválečná společnost

Po druhé světové válce, která pro Japonsko znamenala značné ztráty, začala země během okupace Američanů opět fungovat a postupně i prosperovat. Okupační štáb USA v čele s generálem MacArthurem³⁰ zvolil spíše mírnou okupační politiku demilitarizace, odpustil Japonsku část reparací a pomohl navrhnout reformy pozemkové, školské, reformu armády, ale i například rozpuštění *zaibacu* či reformy pracovního zákoníku. Demilitarizace pro Japonsko znamenala přesunutí prostředků, které byly dříve používány na armádní výdaje a výrobu zbraní, na průmyslový a technický pokrok země. Spolu s návratem pracovní síly z okupovaných území tento krok Japonsku značně pomohl dostat se z krize a později se dokonce stát jednou z ekonomických mocností.³¹ Návrat vojáků z fronty, zemědělců z okupovaných území a poválečný baby boom ovšem způsobily přelidnění a mnoho lidí nebylo schopno najít práci. Během 50. a 60. let se ale tento problém zmírnil, jelikož mnoho lidí ve věku nástupu do práce se rozhodlo dále pokračovat ve vzdělávání. Teprve v roce 1967 se poprvé po druhé světové válce otevřelo více pracovních míst, než bylo uchazečů o ně.³²

²⁸ NONOYAMA, Hisaya, 2000, s. 27–41.

²⁹ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 200–201.

³⁰ MacArthur nesl titul SCAP (Supreme Commander for the Allied Powers, neboli vrchní velitel pro Spojence)

³¹ REISCHAUER, Edwin O., 2012, s. 271–275.

³² KOSAI, Yutaka. The Postwar Japanese Economy. In: *The Cambridge History of Japan, Vol. 6: The Twentieth Century*. Cambridge: The Cambridge University Press, 1988, 494–533, s. 499-505.

Stejně jako v období Meidži, i po válce hrála velkou roli industrializace. Díky ní se japonská ekonomika během několika desetiletí po válce výrazně zlepšila a obyvatelé si již mohli dovolit vymoženosti západního světa. Japonsko se pomalu stalo konzumní společností³³ a stejně jako v období Meidži se lidé opět stěhovali za prací do měst, která rostla. Od roku 1955 do roku 1970 se městská populace rozrostla z 50 na 75 milionů. Změny nastaly například i ve vybavení domácností. Od konce 50. do poloviny 60. let se rozrostl počet domácností, které vlastnily černobílou televizi o 87,2 % , počet těch, které vlastnily lednici, vzrostl ve stejném období o 65 % a počet domácností vlastnících pračku vzrostl o 58 %.³⁴ V 70. letech byly typickým zbožím klimatizace, auta a barevné televize.³⁵ Z toho vyplývá, že vzrostl počet lidí schopných pořídit si spotřebiče a dražší vybavení domácnosti a Japonsko se stalo masově konzumní společností, jejíž vývoj pokračoval velmi rychlým tempem. Je zřetelné, že poválečná industrializace měla vliv na blahobyt lidí a tudíž i na společnost, která se tak mohla více zaměřit na jedince, a to například rozvíjením vzdělání. Během tohoto růstu a přeměny na konzumní společnost se staly normou princip celoživotního zaměstnání, princip seniority v platovém ohodnocení a nabírání čerstvých absolventů univerzit do podniků. Tyto principy v zaměstnávání pomohly motivovat pracovníky a zvýšit produktivitu, ovšem fungovaly pouze v asi 30 % všech podniků.³⁶ Poválečný vývoj Japonska a další industrializace měly vliv na společnost z hospodářského hlediska, a to podnítilo i socio-ekonomické změny. Ty se projevíly změnami demografickými, které byly příčinou problémů dnešní společnosti, jako je klesající porodnost nebo stárnoucí populace.

1.3.1 Rodina v poválečné společnosti

Před druhou světovou válkou a ještě krátce po ní byla většina rodin stále rozšířenou rodinou tradičního typu, ačkoliv se ve městech již začaly objevovat nukleární rodiny. Brzy po válce se kvůli nedostatku financí rodiny začaly zmenšovat a zaměřovat se pouze na naplnění nejzákladnějších potřeb jako jídlo, přístřeší a oblečení. Jelikož obzvláště ubytování bylo velmi drahé, realita se většinou nesesetkávala s cílem jednoho člověka na pokoj. Velkou změnou pro mnoho rodin bylo přestěhování se z domu s papírovými dveřmi do domů, které měly pevné stěny a dveře.³⁷ Rodina tak získala daleko více soukromí a vznikly pevnější hranice mezi tím, co je privátní a co je veřejné. Zároveň se rodina také více zaměřila na děti, jejichž počet na

³³ Konzumní společností se rozumí společnost, kde spotřeba zboží přesahuje základní potřeby lidí.

³⁴ Konkrétně těch domácností, které se nezabývaly zemědělstvím.

³⁵ KOSAI, Yutaka, 1988, s. 514–515.

³⁶ Tamtéž s. 530.

³⁷ IMAMURA, Anne E., 1990, s. 8.

jednu rodinu se snížil, vztahy mezi jejími členy se staly intimnějšími a klesla družnost s okolním světem.³⁸

Důležitým bodem přeměny na nukleární model rodiny byla i industrializace, která opět přivedla mnoho lidí do měst. Z těchto důvodů se stal model nukleární rodiny po válce mnohem častějším než dříve, ačkoliv byl stále menšinovým. Typická nukleární rodina v 50. a 60. letech měla pevně stanovené role pohlaví a skládala se z matky, která většinou zůstávala v domácnosti, tedy tzv. *šufu* (主婦, žena v domácnosti), dětí a otce, který pracoval mimo domov, typicky i mimo sousedství, a obstarával peníze pro běh celé domácnosti. Takovému pracovníkovi, jehož příjem závisí na stálém platu, často pobíraném od větší korporace, se říká *sararíman* (サラリーマン, zaměstnanec velkého podniku). Jelikož muž trávil v práci většinu času, žena v jeho nepřítomnosti vedla domácnost a starala se o děti. Ty ho často viděly pouze o víkendu a mohl jim proto chybět mužský vzor. Ženy se navzájem družily s ostatními ženami *sararímani* v sousedství. Mnohdy tak muž a žena žili v podstatě zvlášť až do dosažení důchodového věku, což mohlo způsobovat manželské problémy v důchodu.³⁹

Průměrná rodina *sararímena* měla dvě děti a žila v malém domě. Jelikož ženy ztratily možnost uplatnit se v rodinném podniku, jako tomu bylo dříve hlavně v období Meidži, zaměřily se na roli ženy v domácnosti. Soustředily se hlavně na péči o své děti, které měly výhledově více možností. Vzdělání bylo důležité především pro syny, jejichž budoucnost závisela na tom, na jakou školu se dostanou. V případě dívek nebylo vzdělání tak důležité, jelikož muži byli považováni za živitele rodiny, ovšem vzdělané dívky měly větší šanci dobře se vdát.⁴⁰

Tento model sice nebyl v 50. a 60. letech modelem většinovým, ale *sararímani* byli váženou partií při sjednávání sňatků, jelikož byli schopni zajistit rodinu bez toho, aby jejich žena musela pracovat. Rozdělení rolí v domácnosti se zprvu zdálo bezproblémové, protože ženy měly více volnosti a zodpovědnosti, včetně zodpovědnosti nad financemi, což vcelku zlepšovalo jejich situaci.⁴¹

³⁸ NONOYAMA, Hisaya, 2000, s. 30.

³⁹ IMAMURA, Anne E., 1990, s. 8–9.

⁴⁰ Tamtéž, s. 9.

⁴¹ Tamtéž.

I když ale tato generace vnímala zmíněný způsob života jako výhodný, další již nesouhlasila. Nová generace v 70. letech totiž nepoznala válku a vlivem médií a amerických filmů začala srovnávat sňatek svých rodičů, kteří se málokdy viděli a neměli mnoho společného, se západním vzorem sňatku z lásky. Své partnery si proto vybírali opatrněji a vznikla tzv. ‚nová rodina‘, v níž se muž měl více zapojovat do chodu domácnosti. Tento model ovšem mohl fungovat jen po určitou dobu rodinného života, později totiž musel muž investovat více času do práce, pokud chtěl být úspěšný a schopný ji uživit. I když tento model nové rodiny příliš nefungoval, určitě mnoha Japoncům pomohl k uvědomění si důležitosti rodiny. Zvýšil se i počet služeb orientovaných na rodiny s dětmi a rodiny podnikaly více společných aktivit.⁴²

Změna rodinných vztahů ovlivnila i pozici seniorů⁴³ ve společnosti. Jelikož se společnost odklonila od zemědělství a tradiční rodiny založené na mezigenerační podpoře, senioři, kteří byli vždy vážení a měli vysoký ekonomický status v rodině, tuto pozici ztratili. Zavedením povinného odchodu do penze také ztratili výhody spojené se zaměstnáním. Jelikož se i společnost změnila, zaměřila spíše na konzum a změnily se i rodinné vztahy, ztratili status reprezentanta rodiny a vazby k půdě dané systémem *ie*. Vzhledem k ekonomickým podmínkám a růstu zaměstnání typu *sararíman* se pro obě generace stalo výhodnější žít odděleně. Výjimkou byly pouze rodinné podniky, které většinou stále fungovaly podle tradic.⁴⁴

Poválečným dovršením změn z období Meidži se tak změnila struktura domácností napříč Japonskem. Posílil se trend rodiny nukleární, zatímco její tradiční pojetí se v malé míře uchovalo pouze na venkově. Role pohlaví se také do určité míry změnila, ženy již nebyly přímo podřízené mužům a měly například na starosti finance domácnosti. Pořád ale platilo pevné rozdělení žena – záležitosti ohledně domácnosti, muž – záležitosti vnější, v případě této doby obstarávání financí. Také status seniorů v rámci rodiny se velmi změnil. I přes změny, které od období Meidži proběhly, japonské chápání rodiny a role pohlaví zůstaly v mnoha rysech nezměněné. Vytvořila se tak balance mezi modernizací a starými hodnotami, která je pro Japonsko velmi typická.

⁴² IMAMURA, Anne E., 1990, s. 9–10.

⁴³ Seniořem se rozumí osoba starší 65 let pobírající starobní důchod.

⁴⁴ IZUHARA, Misa. *Family Change and Housing in Post-War Japanese Society*. Oxon: Routledge, 2016, s. 11–38.

1.3.2 Počátky demografických problémů

Změny v poválečném Japonsku mohou být považovány za pokračování změn z období Meidži, které přerušilo několik desetiletí válek. Ačkoliv se Japonsko po druhé světové válce začalo znovu rozvíjet, industrializovat a stal se z něj ekonomický konkurent západních zemí, měly tyto změny i negativní dopad na společnost. Jednalo se především o demografické změny, které začaly po válce, ale prohlubují se až do současnosti. Jedním z hlavních demografických problémů se stala právě porodnost, která na přelomu 40. a 50. let prudce klesla. Tehdy se snížila z původních 4,5 dětí na ženu v roce 1947 na 2,1 v roce 1956. Společnost se zaměřila více na vzdělání a úspěch jedince, přeměnila se na společnost konzumní, změnil se životní styl a zlepšily se životní podmínky. Tyto změny vedly obyvatele Japonska ke snížení počtu dětí v rodině. Krom prudkého poklesu mezi roky 1955–1960 byla porodnost poměrně stabilní (tedy zhruba 2 děti na ženu). Stabilní porodnost trvala až do první poloviny 70. let, kdy byla japonská ekonomika na vrcholu, což může také být jedním z důvodů pro druhý japonský baby boom, který dočasně porodnost zvýšil. Naopak v druhé polovině 70. let tento trend obrátil a porodnost začala opět klesat.⁴⁵ Dalším z důvodů takto klesající porodnosti může být i fakt, že v 70. letech se začal zvyšovat počet výše vzdělaných žen a objevilo se i více pracovních příležitostí pro ženy, a to většinou práce na poloviční úvazek či brigády. Zvýšil se tak počet žen, které se rozhodly pracovat a nebýt plně závislé na svých manželech. Konkrétně počet pracujících žen vzrostl o 74 % během let 1960–1975. Ženy byly i přesto znevýhodňovány v oblasti zaměstnávání, protože za hlavního živitele rodiny byl považován muž, což pomáhalo tehdejší vládě snížit nezaměstnanost, jelikož ženy v domácnosti se do tohoto indexu nezapočítávaly. Ženy se navíc začaly více zajímat o aktivity v rámci komunity a mimo rodinu, jejich hlavními úkoly ale stále zůstávala péče o děti, péče o rodiče svého manžela a plnění jeho potřeb. Pokud ženy pracovaly, musely splňovat všechny jmenované úkoly zároveň s prací, často se to tedy mohlo projevit například v nízkých pracovních ambicích těchto žen a celkově právě snížením porodnosti.⁴⁶

Druhým ze zásadních problémů dnešní japonské společnosti kořenících v poválečném období je stárnoucí populace. Zlepšující se podmínky po válce, ať už podmínky hygienické, medicínský pokrok, vyšší platy či větší dostupnost kvalitnějších potravin značně napomohly zvyšování průměrného věku dožití. Pro společnost měl poválečný vývoj vcelku pozitivní

⁴⁵ United Nations. Department of Economic and Social Affairs. [online] ©2018. [cit. 21. 2. 2018].

⁴⁶ IZUHARA, Misa, 2016, s. 11–38.

důsledky, což se projevilo i na zlepšení standardu života obyvatel. To zároveň vedlo ke dvěma japonským baby boomům. Vzhledem k tomu, že se zvyšujícím se věkem dožití zároveň klesala (a v současnosti nadále klesá) porodnost, se procento seniorů starších 65 let v populaci začalo v 70. letech⁴⁷ zvyšovat znatelněji než dříve. Kvůli velkému počtu obyvatel narozených během prvního baby boomu, kteří již dosáhli stáří, nastává problém stárnoucí populace, který se neustále prohlubuje i v dnešní době.⁴⁸

⁴⁷ The World Bank Group. *Population ages 65 and above*. [online] Washington, ©2018. [cit. 21. 2. 2018].

⁴⁸ IZUHARA, Misa, 2016, s. 11–38.

2 Dopady změn na současnou japonskou společnost

Otevření země v období Meidži a následné změny, které pokračovaly po druhé světové válce, znamenaly pro Japonsko značný posun jak v oblasti ideologických procesů, v oblasti hospodářství a ekonomiky, tak i v oblasti vztahů ve společnosti a vztahů rodinných. Změnilo se celkové zaměření země ze zemědělství na průmysl, společnost se stala více konzumní, a navíc se změnil i pohled na stáří. Transformace Japonska tedy měla mnoho pozitivních důsledků, jako je konkurenceschopnost se Západem, rozvíjení městských oblastí, ale i rozvoj technologie a medicíny. V dnešní společnosti jsou ovšem velmi viditelné i negativní důsledky této proměny. Jedná se například o klesající porodnost, která je problémem již od 50. let 20. století, stárnoucí společnost a také s tím související snižující se poměr lidí v produktivním věku (15–64 let) vůči lidem na ně závislým (tedy 0–14 let a 65 a více let). V nynější společnosti se tedy rodí nedostatek dětí, které by po dosažení vzdělání a získání zaměstnání mohly vydělávat na stárnoucí část populace. Nadto se snižuje počet mladých lidí, kteří chtějí zakládat rodiny či hledají partnera. Toto vše má výrazný vliv i na většinu ostatních aspektů života obyvatel Japonska. Spolu s nástupem těchto problémů se jim začaly přizpůsobovat jak ekonomika, tak i politika. Z politického hlediska by bylo třeba učinit kroky, které by tuto změnu zastavily nebo alespoň zpomalily. Japonská vláda již určitá opatření podniká, ale mnohdy jsou příliš pomalá či neefektivní. Nynější společnost se tak stále s těmito důsledky změny potýká.⁴⁹ V následujících podkapitolách představím právě tyto tři negativní důsledky změny, které dopadají na nynější společnost a vyložím jejich projevy ve společnosti.

⁴⁹OGAWA, Naohiro. Comment on “Long-term Forecast of the Demographic Transition in Japan and Asia”. *Asian Economic Policy Review*. 2009, 4(1), 39–42, s. 40.

2.1 Klesající porodnost

Pro Japonsko, stejně tak jako pro jiné vyspělé společnosti, se klesající porodnost stala jednou z problematických otázek. Podobně jako v evropských státech, i v Japonsku se porodnost po poválečném zvýšení začala v 50. letech rapidně snižovat. Poté nastalo období relativně stabilní, po kterém porodnost v druhé polovině 70. let opět začala klesat. Již na začátku let devadesátých se Japonsko stalo jedním ze států s nejnižší porodností na světě.⁵⁰ Od roku 2011 se dokonce přirozený přírůstek pohybuje v záporných číslech. Například v roce 2012 byl zatím nejnižší zaznamenaný, činil – 0,2 % populace.⁵¹

Hlavním z faktorů, které měly v minulosti na tuto skutečnost vliv, byla změna rodinného systému. Z velkých rozvětvených domácností se staly domácnosti tvořené pouze nejbližšími příbuznými, což zapříčinilo problémy týkající se péče o dítě a financí. Snížil se totiž počet lidí, kteří se o dítě mohou postarat v případě, že rodiče pracují, a také finanční břímě živení rodiny se přesunulo na menší počet lidí.⁵²

2.1.1 Příčiny klesající porodnosti

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, problém klesající porodnosti se objevil brzy po poválečném nárůstu obyvatelstva. Jedním z příčin, které mohly mít na tuto skutečnost vliv, je změna životního stylu spojená s modernizací společnosti v poválečném období a právě rozpad tradiční rodiny. Oddělené životy generací do jisté míry znesnadňují péči o dítě kvůli částečné nepřítomnosti prarodičů, kteří mohou s péčí pomoci. Zároveň se rodiče během modernizace zaměřili spíše na vzdělání a úspěch dítěte, což může být i jedním z nepřímých důvodů, proč se více rodin rozhodlo mít menší počet dětí.⁵³ Po druhé světové válce měla výchovu a vzdělání dítěte na starosti právě *šufu*. I ve 21. století je ale v japonské společnosti velmi důležité, aby tuto roli plnila žena svědomitě a věnovala se svému dítěti naplno. Matka je zodpovědná za úspěch svého dítěte ve škole a také je na ni kladen tlak, aby zapsala své dítě do mimoškolních akademických kurzů, tzv. *džuku* (塾) neboli doučování, jejichž úkolem je připravit dítě ke studiu na kvalitnějších školách. Matka je tedy plně zaměřená na své děti a mnoho dalších povinností spojených s domácností a nepočítá se s jejím

⁵⁰ NOSAKA, Akiko. The M-Shaped Dilemma: Life Strategies and Fertility Trends Among Working Women in Contemporary Japan. *Ethnology: An International Journal of Cultural and Social Anthropology*. 2009, 48(1), 21–38, s. 21.

⁵¹ The World Bank Group. *Population growth*. [online] Washington, ©2017. [cit. 8. 3. 2017].

⁵² NOSAKA, Akiko, 2009, s. 21.

⁵³ IZUHARA, Misa, 2016, s. 11–38.

docházením do práce.⁵⁴ Tento model a zmíněná role ženy je ve společnosti velmi zakořeněná, ačkoliv v dnešní společnosti již existuje i mnoho výjimek. Právě tyto názory byly důvodem, proč se v druhé polovině minulého století začala objevovat sdružení usilující o zrovnoprávnění žen. Teprve od poloviny 70. let začalo postupně docházet ke změnám v oblasti emancipace žen včetně oblasti pracovní.⁵⁵

Právě v komplikovaných pracovních podmínkách žen můžeme hledat další z příčin klesající porodnosti v nynější společnosti. Je třeba poznamenat, že procento pracujících žen ve společnosti se od poválečného období zvýšilo, ačkoliv se nejedná o velké zvýšení. Konkrétně od roku 1985 do roku 2011 se počet zaměstnaných žen zvýšil asi o 6,8 %. Počet žen na manažerských postech vzrostl od roku 2000 do roku 2011 asi o 7,2 % v případě postu asistenta manažera a 3–4 % v případě jiných manažerských pozic.⁵⁶ Pro zaměstnanost žen je typické, že ženy mezi 25 a 34 lety přestávají pracovat, aby se mohly věnovat výchově dítěte. Zaneseme-li tuto skutečnost do grafu, zaměstnanost žen vytváří tvar připomínající písmeno M. V posledních asi 15 letech se ale tato křivka začíná měnit a více žen pracuje i po porodu. Více než kdy dříve se tedy rozhodují pro práci na úkor role ženy v domácnosti.⁵⁷

Ačkoliv je tento růst velmi pozitivní v rámci emancipace žen, je možné, že má i určitý dopad na porodnost. Jelikož je práce na plný úvazek v Japonsku, kde jsou přesčasy normou, téměř neslučitelná s výchovou dítěte, většina žen po mateřské dovolené nastoupí do práce pouze na hůře placený částečný úvazek nebo se - ačkoliv se toto procento zmenšuje - již nevrátí do práce vůbec. Podle údajů ministerstva zdravotnictví, práce a sociálního zabezpečení se v roce 2008 vrátilo do práce po mateřské či rodičovské dovolené pouze 38 % žen, které před porodem pracovaly. Z žen, které se do práce nevrátily, je asi 39 % těch, které tak činily dobrovolně. Ostatní ženy, které se do práce nevrátily, uvedly, že bylo příliš těžké balancovat mezi prací a péčí o dítě (26,1 %), byly propuštěny či jim bylo navrženo rezignovat na svůj

⁵⁴ PIOTROWSKI, Martin; KALLERBERG, Arne; RINDFUSS Ronald R. Contingent Work Rising: Implications for the Timing of Marriage in Japan. *Journal of Marriage and Family*. 2015, 77(5), 1039–1056, s. 1043.

⁵⁵ EHARA, Yumiko. Gender Studies in Sociology in Post-war Japan. *International Journal of Japanese Sociology*. 2013, 22 (1), 94–103, s. 96.

⁵⁶ Ministry of Health, Labour and Welfare, 2009. *Equal employment and Child Welfare*. Annual Health, Labour and Welfare Report 2009–2010 [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare. [cit. 11. 9. 2016].

⁵⁷ TACHIBANAKI, Toshiaki. *The New Paradox for Japanese Women: Greater Choice, Greater Inequality*. Tokio: International House of Japan, Inc., 2010, s.14.

post (9 %), mají problémy kvůli umístění práce či pracovnímu transferu muže (4,7 %) nebo uvedly jiné důvody (21,2 %).⁵⁸

Z těchto údajů je patrné, že poměrně velké procento žen, které se do práce již nevrátily, tak učinilo pro složitost kombinování péče o dítě a práce. Právě toto dilema mezi prací a rodinou je jedním z největších problémů pro ženy v Japonsku. Důvodem je to, že ve většině případů se od japonské ženy stále očekává zodpovědnost za čistotu domova, výchovu dětí a případně i péči o ostatní členy rodiny. Muž je stále považován za hlavního živitele rodiny, čímž je také částečně omlouvána diskriminace žen při pracovních pohovorech a procesu zaměstnávání obecně.⁵⁹ Z toho vyplývá, že i když části žen tento model vyhovuje, mnohé nemají na výběr a musí zaujmout roli hospodyně, což je důvod, proč se mohou chtít této situaci vyhnout. Je to jeden z argumentů, proč některé japonské ženy dávají přednost kariéře, vzdělání a výhodám svobodného života před početím a výchovou dítěte.

Další z možných příčin poklesu porodnosti je skutečnost, že klesá počet pracovních míst podle systému celoživotního zaměstnávání a zároveň roste počet hůře placených krátkodobých zaměstnání. Mnoho žen tímto způsobem řeší nástup do práce po mateřské dovolené, ovšem pokud je v této pozici muž, od kterého se očekává, že bude živit celou rodinu, nemůže ji založit. Je to způsobeno především nedostatkem financí. Takový pár nemusí mít dostatek financí na uživení tříčlenné rodiny, může se tedy rozhodnout dítě nepočít nebo s rozhodnutím vyčkat do pozdějšího věku, kdy je schopen dítě finančně uživit.⁶⁰

Zvyšuje se i průměrný věk vstupu do sňatku a jelikož je Japonsko tzv. *kaikon šakai* (皆婚社会) neboli společností, kde je svatba normou,⁶¹ a kde početí dítěte se váže právě se sňatkem, zvyšuje se i věk matek při prvním těhotenství. Pokud se na tento problém podíváme z procentuálního hlediska, v porovnání s rokem 1975, kdy procento nevdaných žen do 29 let činilo 18 % a u mužů do stejného věku 48 %, toto množství stoupl v roce 2010 na 60 % u žen a 72 % u mužů.⁶² Průměrný věk vstupu do sňatku se od roku 1950 zvýšil z 25,9 let u muže a 23 let u ženy na 30,9 let pro muže a na 29,3 pro ženy v roce 2013.⁶³ Průměrný věk vstupu do sňatku se tedy pohybuje kolem 30 let, což je posun o více než 5 let. Problémem je,

⁵⁸ Ministry of Health, Labour and Welfare, 2009. *Promotion to Support the Balance Between Work and Family Life*. [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare [cit. 11. 9. 2016].

⁵⁹ NOSAKA, Akiko, 2009, s. 23.

⁶⁰ PIOTROWSKI, Martin, 2015, s. 1039–1042.

⁶¹ TOKUHIRO, Yoko. *Marriage in Contemporary Japan*. 1. vyd. Oxon: Routledge, 2010, s. 11.

⁶² PIOTROWSKI, Martin, 2015, s. 1042.

⁶³ Tamtéž.

že svatba v pozdějším věku zároveň znamená odsunutí rozhodnutí mít děti, a tím se také snižuje pravděpodobnost schopnosti otěhotnět. Jiným důvodem může být i finanční situace, jelikož ženy, které pochází z rodiny s lepším postavením, se vdají pouze, pokud věří, že dokážou zajistit stejný standard i svým potomkům.⁶⁴

Podle Tačibanakiho některé ženy, pokud nenajdou partnera do určitého věku, mohou začít zvažovat volbu mezi kariérou a rodinou. Je možné, že se taková žena začne domnívat, že nenalezne pravého partnera a zaměří se tedy na kariéru, aby byla schopná se ekonomicky uživit. Když se tato žena dostane do věku nad 30 let, neuvažuje již tolik o hledání partnera a založení rodiny. Naopak získá více sebevědomí v oblasti svého zaměstnání, na které se zaměří a nemusí tak plnit tradiční údel ženy, jako je péče o dítě či o manželovy rodiče a potřeby. Jedná se o vědomou volbu, kterou učiní v dnešní době mnoho japonských žen a lze ji tedy označit za jednu z příčin klesající porodnosti.⁶⁵

Souhrnem je tedy možné konstatovat, že hlavními příčinami klesající porodnosti jsou změna životního stylu japonské společnosti, přechod rodinného systému, ale i zaměření na dítě a jeho vzdělání, nebo vědomé rozhodnutí děti nemít. Důležitými okolnostmi jsou i pracovní a finanční podmínky, ale i pozdější vstup do sňatku. V další podkapitole se budu věnovat dopadům klesající porodnosti na dnešní společnost.

2.1.2 Dopady klesající porodnosti, reakce vlády a možná řešení

Existuje mnoho potenciálních důsledků, které by klesající porodnost v Japonsku mohla mít pro společnost jak přímo, tak i nepřímo. Některé z nich jsou patrné již v současnosti a jiné mohou mít dopad na budoucí generace. Hlavní dopad má ale klesající porodnost na japonskou ekonomiku. Jak obyvatelstvo stárne a rodí se méně dětí, pracovní síla slábne, což znamená, že se postupně zmenšuje i potenciální produktivita země. Tato změna je patrná i na poklesu obyvatelstva Japonska, které se snížilo ze 128 070 000 obyvatel v roce 2010 na 126 994 511 obyvatel v roce 2016⁶⁶. Snížení o více než milion lidí se již stává problémem, kterého je třeba si povšimnout. Navíc se japonská nízká porodnost ve spojení se stárnutím populace stává ještě problematičtější záležitostí. Japonci po dokončení školy zůstávají z velké části na stejné pracovní pozici příliš dlouho, protože se firemní rozvrstvení nemění. Často se

⁶⁴ SHIRAHASE, Sawako. Women's Increased Higher Education and the Declining Fertility Rate in Japan. *Review of Population and Social Policy*. 9, 2000, 47–63, s. 53.

⁶⁵ TACHIBANAKI, Toshiaki, 2010, s. 99.

⁶⁶ The World Bank Group. *Population, total*. [online] Washington, ©2018. [cit. 25. 2. 2018].

proto rozhodují změnit práci, což ve značném počtu může působit problémy s příspěvků na penze.⁶⁷ S klesající porodností zároveň klesá počet lidí v produktivním věku, kteří mohou tyto příspěvky na penze platit, a počet lidí, kteří se mohou o seniory postarat.

Navzdory faktu, že klesající porodnost je v Japonsku problémem již od 50. let 20. století, reakce japonské vlády na tento problém přišla až v 90. letech, kdy byl představen takzvaný Andělský plán (エンゼル・プラン, *Enzeru puran*). Tento plán z roku 1994 měl za úkol nabídnout poradenství ohledně mateřství a postavit více jeslí a školek.⁶⁸ Konkrétně měl být rozšířen servis již existujících center pro podporu rodin a asi o třetinu se měl zvýšit počet jeslí a jiných zařízení na hlídání dětí v batolecím věku. Dále se měl více než třikrát zvýšit počet takových center, která nabízejí hlídání po delší denní dobu než běžné školky (z 2230 na 7000), až sedmkrát se měl zvýšit počet středisek umožňujících hlídání pro nepracující matky, dvakrát se měl zvýšit počet školních družin a měl narůst počet regionálních poradenských center pro rodiny z 236 na 3000. Již v roce 1996 bylo ale jasné, že Andělský plán nemá šanci splnit tak vysoké kvóty, a to hlavně kvůli místním správám, které nebyly schopné na takový projekt uvolnit peníze z rozpočtu. Proto ministerstvo zdravotnictví, práce a sociálního zabezpečení v říjnu téhož roku oznámilo redukci těchto plánů, někdy i o polovinu, a spíše se zaměřilo na otevření možností soukromým institucím tohoto typu.⁶⁹

V roce 1999 vláda přišla s tzv. Novým andělským plánem (新エンゼル・プラン, *Šin 'enzeru puran*). V rámci tohoto plánu představila pětiletý program na vylepšení podmínek pro výchovu dětí, a to opět zvýšením počtu jeslí a školek, center pro podporu rodiny, mimoškolních programů a aktivit. Po roce 2005 byla do tohoto plánu zahrnuta i snaha propagovat větší účast otců v rodinném životě.⁷⁰ Vláda investovala asi 1,2 bilionu jenů; ani tento plán ale nepomohl k přílišnému zvýšení porodnosti.⁷¹ Ačkoliv je podporována mateřská a rodičovská dovolená a bylo otevřeno mnoho center, která mají rodičům ulehčit péči o děti během docházení do práce, stále mají ženy tendenci vybrat si pouze jednu z možností mezi kariérou a výchovou dítěte.⁷² Japonská vláda v čele se Šinzóem Abem se sice snaží problém

⁶⁷ PIOTROWSKI, Martin, 2015, s. 1040.

⁶⁸ SCHIEDER, Chelsea Szendi. Baby Bust in Japan: Is the Personal Political? *Dissent*. 2013, 60(1), 15–19, s. 17.

⁶⁹ BOILING, Patricia. Family Policy in Japan. *Journal of Social Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 27(2), 173–190, s. 177. [cit. 11. 9. 2016]

⁷⁰ MA, Li. *Social Policy and Childbearing Behavior in Japan since the 1960's-An Individual Level Perspective*. Stockholm, 2009. Working paper. Stockholm University.

⁷¹ KARAN, Pradyumna. P. *Japan in the 21st century: environment, economy, and society*. Kentucky: The University Press of Kentucky, 2005, 164–166, s. 169.

⁷² MA, Li, 2009.

klesající porodnosti pojmenovat a prosadit mnohem delší rodičovskou dovolenou, která by mohla trvat až tři roky a zvýšit počet center s péčí pro děti, ovšem tento proces je velmi pomalý.⁷³

Právě prodloužení mateřské a rodičovské dovolené by mohlo být alespoň částečným řešením, které by mohlo Japonsku pomoci s klesající porodností. V současnosti v Japonsku mateřská dovolená pokrývá 6 týdnů před očekávaným datem porodu a pokračuje 8 týdnů po něm. Rodičovskou dovolenou si může vzít pracovník (tedy muž i žena) v období, než dítě dosáhne věku jednoho roku, a to právě na dobu jednoho roku. Musí o ni však požádat u svého zaměstnavatele.⁷⁴ Oproti tomu například ve Švédsku, které je jedno z nejplodnějších zemí v Evropě s porodností 1,88 na ženu v roce 2015⁷⁵ (ve stejném roce porodnost Japonska dosáhla 1,46 na ženu)⁷⁶, od roku 2008 rodiče dostávají 77,6 % svého běžného platu, rodičovská dovolená trvá 480 dní a mateřská 18 týdnů, což je asi o 4 měsíce v případě rodičovské dovolené a o 4 týdny v případě mateřské dovolené více než v Japonsku. Další výhodou švédského systému rodičovské dovolené je možnost vybrat si ji do osmých narozenin dítěte.⁷⁷ Porodnost samozřejmě může být ovlivněna více faktory, ale podmínky mateřské dovolené se řadí mezi ty důležité. Je proto možné, že právě tato skutečnost přispívá k vyšší porodnosti ve Švédsku. Je otázkou, zda by podobné zlepšení podmínek mateřské dovolené v Japonsku nemohlo pomoci zvýšit porodnost, či alespoň pozastavit její klesání.

Dalším řešením, pro Japonsko snad mírně kontroverzním, je přijetí více imigrantů. Problémem je především přístup japonské veřejnosti, která je podle průzkumu deníku Asahi proti celými 65 % a naopak pro je pouze 26 % dotázaných. Důvodem pro tuto negativitu vůči imigraci může být idea japonské homogenity, která je do jisté míry zachovávána až do dnešní doby. V dnešní době Japonsko přijímá zhruba 15 000 imigrantů za rok, a to naturalizací, ke zvýšení porodnosti by se toto číslo ovšem muselo zvýšit. Kromě záporného postoje japonské veřejnosti se s imigrací mohou objevit i jiné problémy. Zaprvé i s uvolněním imigrační politiky Japonska by počet imigrantů pravděpodobně nedosahoval dostatečných čísel, aby

⁷³ ESTÉVEZ-ABE, Margarita; KIM, Yeong-soon. Presidents, Prime Ministers and Politics of Care – Why Korea Expanded Childcare Much More than Japan. *Social Policy & Administration*. 2014, 48(6), 666–685, s. 675.

⁷⁴ Ministry of Health, Labour and Welfare, 2009. *Introduction to the revised Child Care and Family Care Leave Law*. [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare [cit. 11. 9. 2016].

⁷⁵ The World Bank Group. *Fertility rate, total (births per woman)*. Sweden. [online] Washington, ©2018. [cit. 27. 4. 2018].

⁷⁶ The World Bank Group. *Fertility rate, total (births per woman)*. Japan [online] Washington, ©2018. [cit. 27. 4. 2018].

⁷⁷ CASTRO-GARCÍA, Carmen; PAZOS-MORAN, Maria. Parental Leave Policy and Gender Equality in Europe. *Feminist Economics*. 2016, 22(3), 51–73, s. 57–63.

nahradil klesající porodnost, ačkoliv je to jeden z možných faktorů, které by porodnost mohly alespoň podpořit.⁷⁸ Dalším problémem by mohla být například zhoršená integrace imigrantů do společnosti. Naopak výhodou by mohlo být krom zvýšené porodnosti například více pracovníků v sociálních službách, což je v japonské stárnoucí společnosti důležitým bodem. Stejně tak příliv více pracovníků, kteří by mohli přispívat na penze.

Příkladem země, které imigrace pomohla v problému porodnosti, je Německo. Německu, jako zemi s největším počtem imigrantů z celé Evropy, se zvýšila porodnost na nejvyšší číslo za posledních 33 let (tedy na 1,5 na ženu v roce 2015), a to po přijetí mnoha milionů imigrantů hlavně z Afganistánu a Sýrie. Zvýšila se tak porodnost především cizinek v Německu, které v roce 2015 stály za každým pátým narozeným dítětem. Ovšem nebyly to pouze cizinky jejichž porodnost se zvýšila. Díky reformám vlády se mírně zvýšila porodnost i německých žen.⁷⁹ Imigrace tedy může být jedním z přístupů k řešení problému klesající porodnosti, samozřejmě obsahující jak pozitiva tak negativa.

Je tedy na japonské vládě, aby se k tomuto problému postavila aktivněji a prosadila více reforem, které by usnadnily rodičům péči o dítě a mohly výhledově pomoci porodnost opět zvýšit.

⁷⁸ WILDER WOHNS, Anthony. Calling All Gaijin! Immigration Reform for Japan. *Harvard International Review*. 2013, 35(2), 6–7.

⁷⁹ MATLACK, Carol; KRESGE, Naomi; SACHGAU, Oliver. Germany's Maternity Wards Are Booked. *Bloomberg Businessweek*. 2016, 4504, 16–17.

2.2 Stárnoucí populace

V návaznosti na převážně kladné změny z předchozích období, jako byl pokrok v medicíně, růst životního standardu a snižující se úmrtnost po druhé světové válce, se v japonské společnosti objevil problém, který se vyskytuje i v jiných ekonomicky vyspělých společnostech, a to právě stárnutí populace. Průměrný věk dožití se od období po druhé světové válce se ve světě zvýšil zhruba o 25–30 let a odborníci předpokládají jeho další růst.⁸⁰ Od roku 1960 se celková světová populace seniorů, tedy lidí nad 65 let, zvýšila více než čtyřikrát do roku 2016.⁸¹

Tento fenomén se nevyhnul ani Japonsku, kde již v roce 2000 tvořili senioři 16 % celkové populace.⁸² V roce 2016 se jednalo asi o 26,5 % a toto procento i nadále vzrůstá.⁸³ Japonsko je také jedním ze států s nejdelším průměrným věkem dožití. Průměrný věk dožití vzrostl u japonských žen od období po druhé světové válce z 54 let na 87,05 let⁸⁴ a u japonských mužů z 50 let na 80,79 let v roce 2015.⁸⁵ Vezmeme-li v úvahu, že věk ženy se prodloužil přibližně o 33 let a věk muže přibližně o 31 let, je patrné, že životní cyklus a konkrétně období stáří se od doby po druhé světové válce velmi prodloužilo.⁸⁶ Odborníci předpokládají, že do roku 2035 by mělo procento Japonců starších 65 let přesáhnout 30 %, ⁸⁷ ovšem uvážíme-li rychlost růstu této části populace v posledních 20 letech, může se tak stát i dříve. Stejně jako počet lidí starších 65 let, se výrazně zvyšuje i počet lidí v pokročilé fázi stáří, tedy těch starších 80 let. V roce 2007 se poprvé vyšplhal na 7 000 000 osob, což čítalo 5,6 % celé populace.⁸⁸ V roce 2016 to pak bylo 5,6 % u mužů⁸⁹ a 9,96 % u žen⁹⁰, opět je zde patrný růst průměrné délky života.

⁸⁰ RAIKHOLA, Pushkar Singh; KUROKI, Yasuhiro. Aging and Elderly Care Practice in Japan: Main Issues, Policy and Program Perspective; What Lessons can be Learned from Japanese Experiences? *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*. 2009, 3, 41–82, s. 46.

⁸¹ The World Bank Group. *Total Population for Age 65 and above*. [online] Washington, ©2018. [cit. 27. 4. 2018].

⁸² KARAN, Pradyumna. P., 2005, s. 172.

⁸³ The World Bank Group. *Population ages 65 and above*. [online] Washington, ©2018. [cit. 26. 2. 2018].

⁸⁴ The World Bank Group. *Life expectancy at birth, female (years)*. [online] Washington, ©2018. [cit. 2. 3. 2018].

⁸⁵ The World Bank Group. *Life expectancy at birth, male (years)*. [online] Washington, ©2018. [cit. 2. 3. 2018].

⁸⁶ COULMAS, Florian. *Population Decline and Aging in Japan the Social Consequences*. Oxon: Routledge, 2007, s. 22.

⁸⁷ KARAN, Pradyumna. P., 2005, s. 171.

⁸⁸ RAIKHOLA, Pushkar Singh, 2009, s. 50.

⁸⁹ The World Bank Group. *Population ages 80 and above. male (% of male population)* [online] Washington, ©2018. [cit. 3. 3. 2018].

2.2.1 Příčiny stárnutí populace

Stárnutí populace, které je již celosvětovým trendem, převažuje v zemích Evropy a právě v Japonsku, které je první na světě v počtu seniorů v populaci, kteří čítají konkrétně 26,5 %⁹¹ populace. Japonsko je v této oblasti jedinečné v celé Asii. Ačkoliv se podobné problémy v jiných zemích tohoto kontinentu začínají objevovat, žádná jiná asijská země nemá ani v nejmenším tak velké procento seniorů mezi obyvatelstvem. Vystavují tak otázky, co dělá Japonsko zemí s největší populací seniorů, a čím se odlišuje od ostatních asijských zemí?

Jedním z asijských států, kde procento seniorů v populaci začíná růst je Hong Kong. Toto procento ovšem bylo v roce 2016 pouze 15,8 %⁹² z celé populace, což je zhruba stejná hodnota jako mělo Japonsko na začátku tohoto tisíciletí. Japonsku jsou tak blíže spíše například Itálie nebo Německo. Důvodem tak velkého rozdílu jsou především změny, které se v Japonsku udály od období Meidži, a které se neobjevují v historii žádné jiné asijské zemi. Již v této době se Japonsko snažilo co nejdříve vyrovnat se se Západem, což se povedlo teprve po druhé světové válce a to s nebývalou rychlostí. Během několika málo desetiletí japonští občané žili v podobných podmínkách jako na Západě. Ekonomický pokrok tedy znamenal zvýšení životního standardu, více lidí si mohlo dovolit vychovávat děti. Od toho se odvíjejí dva japonské baby boomy, které se datují do konce 40. let a začátku 70. let. V nynější době jsou v důchodovém věku právě lidé narození během prvního baby boomu, což jen zvyšuje procento seniorů v populaci. Děti narozené během druhého baby boomu jsou nyní v produktivních letech, problém ale může nastat za několik desítek let, kdy se i tato generace dostane do důchodového věku.⁹³ Ve spojení s klesající porodností představuje stárnoucí populace pro japonskou společnost problémy, které představím v následující podkapitole.

⁹⁰ The World Bank Group. *Population ages 80 and above, female (% of female population)* [online] Washington, ©2018. [cit. 3. 3. 2018].

⁹¹ The World Bank Group. *Population ages 65 and above.* [online] Washington, ©2018. [cit. 26. 2. 2018].

⁹² The World Bank Group. *Population ages 65 and above.* Hong Kong [online] Washington, ©2018. [cit. 27. 2. 2018].

⁹³ IZUHARA, Misa, 2016, s. 11–38.

2.2.2 Dopady stárnutí populace, reakce vlády a možná řešení

2.2.2.1 Dopady na společnost

Vysoké procento seniorů v populaci, v případě Japonska nejvyšší na světě, se velmi projevuje ve složení obyvatelstva, a to konkrétně na poměru pracujících obyvatel ku seniorům. Vzhledem ke klesající porodnosti se snižuje počet lidí, kteří v budoucnu dosáhnou produktivního věku. Právě procento těchto lidí je již v současnosti velmi malé ku procentu na nich závislých lidí. Například v roce 2016 bylo na 100 lidech pracujících závislých 65,3 lidí, což je znatelný růst v porovnání s rokem 2000, kdy ku 100 lidem pracujícím bylo 46,6 lidí závislých.⁹⁴ Odborníci očekávají, že s nástupem lidí narozených během druhého baby boomu do důchodu se tento podíl zvýší až na 90 lidí závislých na 100 pracujících.⁹⁵

Navíc vzhledem k tomu, že je Japonsko ve značném dluhu, jsou tyto statistiky poněkud znepokojivé. S očekávaným nárůstem počtu seniorů se totiž vážou i vyšší výdaje v oblasti sociální péče a zdravotnictví, což může mít pro Japonsko ekonomicky velmi negativní důsledky, jako jsou prohlubující se dluhy.⁹⁶ Vzhledem k tomu, že japonská penze je založená na systému průběžném, tedy současná pracující generace platí příspěvky na pojištění, ze kterých se vyplácí důchody současných seniorů,⁹⁷ je zmenšení pracující části populace a naopak zvýšení závislé části populace velmi vážným problémem. V důsledku stálého zvyšování podílu obyvatelstva v důchodovém věku je totiž nutné vyplácet penze více osobám, což také ovlivňuje japonskou ekonomiku. Tento problém je ještě více zkomplikován pokračujícím poklesem porodnosti. Zmenšuje se tím i počet budoucích pracujících obyvatel, takže bude k dispozici ještě méně financí pro seniory. Ve výsledku by to mohlo vést ke snížení životní úrovně pro seniory především proto, že pravděpodobně nebudou schopni vytvářet vlastní úspory kvůli životním nákladům.⁹⁸

Právě proto japonská vláda nastavila v rámci veřejné penze systém, kdy se příspěvky budou postupně zvyšovat. V roce 2004 bylo rozhodnuto, že se bude zaměstnanecké pojistné

⁹⁴ The World Bank Group. *Age dependency ratio*. [online] Washington, ©2018. [cit. 28. 2. 2018].

⁹⁵ KITAO, Sagiri. Fiscal cost of demographic transition in Japan. *Journal of Economic Dynamics and Control*. 2015, 54, 37–58, s. 37.

⁹⁶ BRAUN, R. Anton; JOINES, Douglas H. The implications of a graying Japan for government policy. *Journal of Economic Dynamics & Control*. 2015, 57, 1–23, s. 2.

⁹⁷ Ministry of Health, Labour and Welfare, 2010. *The Point of the Pension Plan*. [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare, 1. 6. 2010 [cit. 21. 4. 2016].

⁹⁸ United Nations. Department of Economic and Social Affairs. *Dependency ratio*. [online] ©2018. [cit. 28. 2. 2018].

zvyšovat přesně o 0,354 % za rok, aby tak dosáhlo procenta, které je dostačující pro pokrytí penzí.⁹⁹ Kvůli zvyšujícím se cenám, téměř nulové úrokové míře a klesajícím cenám akcií ale mnoho Japonců nevěří penzijnímu systému. Veřejným míněním zahýbal i problém s evidencí penzí z roku 1997, když bylo v roce 2006 zveřejněno, že asi 50,95 milionů dokumentů o penzích stále nebylo přiřazeno ke svému majiteli. V roce 2013 proto ministerstvo přišlo s kampaní, která se snažila objasnit tento problém veřejnosti a zlepšit veřejné mínění ohledně penzijního systému.¹⁰⁰ Pomocí Vládního investičního penzijního fondu (年金積立金管理運用独立行政法人, *Nenkin cumitatekin kanri unjō dokuricu gjósei hódžin*) a nových investičních strategií se vláda nadále snaží zvýšit výnosy a vylepšit veřejné mínění.¹⁰¹ Tento fond má investovat peníze svěřené z rezervních penzijních fondů ministerstva zdravotnictví, práce a sociálního zabezpečení a zisky z této činnosti mají být použity pro potřebu důchodového systému.¹⁰²

Z výše zmíněných důvodů ovšem tyto strategie vlády nemusí stačit. Pravděpodobně se budou muset zvýšit i daně, aby vláda mohla použít více financí ze státního rozpočtu na penze. Například podle ekonomky Sagiri Kitao z newyorské univerzity by se spotřební daň měla v dlouhodobé perspektivě zvýšit až na 19,3 %. Výdaje na penzi by podle ní měly výhledově vzrůst z 10,3 % na 13,1 % a výdaje na pojištění dlouhodobé péče¹⁰³ by měly stoupnout z 5,9 % na 8,2 %.¹⁰⁴ Pokud se nesníží životní náklady nebo pokud japonské firmy nebudou reagovat na zvýšení daní zvýšením platů, mohlo by to pro mnoho Japonců znamenat snížení životní úrovně.

Dalším důsledkem stárnutí populace, který se projevuje na společnosti, je změna zaměření trhu. Stejně jako je celosvětovým trendem, i japonský trh se musí podřizovat potřebám většiny, a tak se objevuje stále více produktů zaměřených na starší lidi. Například výrobci elektroniky vytváří speciální modely mobilních telefonů, přehrávačů a jiných zařízení, které mají usnadňovat život lidem nad 65 let. Některé firmy také nabízí své zaměstnance jako pomocnou sílu s domácími pracemi či trénované společníky pro ty seniory, kteří chtějí cestovat. Mezi podobně smýšlející se také řadí například jistý golfový klub sídlící v Čibě,

⁹⁹ Ministry of Health, Labour and Welfare, 2010.

¹⁰⁰ Japan Pension Service, 2012. Annual Report 2012. [online] Japonsko: Japan Pension Service. [cit. 13. 3. 2017].

¹⁰¹ Tamtéž s. 173.

¹⁰² Government Pension Investment Fund. [online] Japonsko, ©2011. [cit. 21. 4. 2016].

¹⁰³ Typ důchodového pojištění pro občany, kteří potřebují v důchodu stálou péči.

¹⁰⁴ KITAO, Sagiri, 2015, s. 37–38.

kteřý vystavěl hřiště vybavené přístroji na měření tlaku a srdečního tepu. V případě pohotovosti mohou hráči jednoduše zavolat doktora z vestavěných telefonů.¹⁰⁵

2.2.2.2 Dopady na seniory

Kromě důsledků, které má stárnoucí populace na ekonomiku země, můžeme popsat i důsledky, které postihují přímo seniory samotné. Mezi tyto důsledky patří například změna vnímání stáří, které je bráno spíše negativně a v některých případech může přerůst až dokonce až v týrání seniorů. Dalším důsledkem je i problém s péčí o seniory, kteří se již o sebe nemohou postarat sami. Právě tito senioři, většinou již v pokročilém věku, potřebují asistenci a péči ze strany rodinných příslušníků. Před atomizací rodiny bývalo běžné starat se o starší příslušníky rodiny, ovšem ve 21. století se počet takových rodin snižuje. Potřeba péče seniorů je vnímána jako zátěž jak ze strany osob, které se o ně starají, tak ze strany osob, o které je pečováno.¹⁰⁶ Mnohdy tak senioři, kteří to potřebují nejvíce, nemají přístup k dostačující péči. Hlavními příčinami tohoto problému jsou právě změna socioekonomické struktury, která je výsledkem rychlého ekonomického a urbanizačního rozvoje, dále demografické změny, nedostačující síť služeb a klesající počet členů domácnosti, který se snižuje se společenským přechodem na nukleární rodinu. Tato změna znamená menší počet lidí, kteří by se o své příbuzné v důchodovém věku mohli starat.¹⁰⁷

Se snižujícím se počtem členů domácnosti souvisí také jejich složení. Procento domácností, které se skládají pouze ze seniora samotného či páru seniorů, se zvýšilo z méně než 30 % v době poválečné na asi 47 % v prvním desetiletí 21. století. Snížil se i počet seniorů žijících se svými dětmi. Tato část domácností čítala na konci minulého století 69 %, po přelomu tisíciletí se ale snížila na 46 %¹⁰⁸. Důvodem tohoto jevu je tendence nahradit systém mezigenerační péče snahou o nezávislost i v pokročilém věku. Senioři se snaží žít nezávisle na svých dětech, alespoň dokud je to možné, což může způsobit i izolovanost od společnosti, pocity osamění a deprese. Ti, kteří se svými dětmi žijí, bývají ve většině případů buď ve špatném zdravotním stavu, ovdovělí, mívají nižší vzdělání nebo vyznávají tradiční rodinu typu *ie*.¹⁰⁹ Tato skupina se sice zmenšila, ale naopak se zvýšil počet seniorů, kteří se musí

¹⁰⁵KARAN, Pradyumna. P., 2005, s. 172.

¹⁰⁶RAIKHOLA, Pushkar Singh, 2009, s. 57.

¹⁰⁷Tamtéž.

¹⁰⁸RAIKHOLA, Pushkar Singh, 2009, s. 50.

¹⁰⁹TAGAKI, Emiko; SAITO, Yasuhiko. Older Parents' Loneliness and Family Relationships in Japan. *Ageing International*. 2015, 40(4), 353–375.

starat o své rodiče. Již začátkem 21. století to bylo asi 50 % všech lidí přes 60 let. V takovýchto případech jde ve většině o ženy, konkrétně asi 74 % z udaných 50 %.¹¹⁰

Protože se japonské ženy dožívají v průměru vyššího věku než muži, zvyšují se počty vdov žijících v jednočlenných domácnostech. Podle Karana by v roce 2025 mělo žít v jednočlenných domácnostech až o 4,6 milionů samostatně žijících žen více než mužů ve stejné situaci. Koncem století by mělo takto žít více jak 20 % žen v penzi. Stejně tak je počet imobilních žen vyšší než u mužů, podobně jako počet senilních žen. Do budoucna se předpokládá růst počtu senilních a imobilních žen, především se ale očekává růst skupiny, kam většina takových žen spadá, tedy skupiny žen nad 85 let. Tento růst by měl být patrný hlavně během následujících desetiletí.¹¹¹

Dalším faktorem, který přispívá k problému s péčí o seniory, je růst procenta pracujících žen. Znamená to totiž, že žena má méně času, který by mohla věnovat péči o své rodiče či rodiče svého manžela, což se od ní stále očekává. Se snižujícím se počtem lidí v produktivním věku se přitom zvýší potřeba zapojit tyto ženy do práce, nikoliv naopak.¹¹²

Jako reakci na problémy s péčí v rámci rodiny japonští odborníci začali formulovat podmínky k provádění péče o seniory, a to především ženy žijící o samotě či připoutané na lůžko. Přesto ale v Japonsku stále není dostatečný počet domů pro seniory. Je pravdou, že jich mnoho raději zůstává ve svých domovech, ke kterým jsou citově vázání. Velmi často to ale kvůli zvýšeným zdravotním potřebám není možné, a je tedy třeba zvýšit počet pečovatelských zařízení.¹¹³

Dalším ze zmíněných důsledků stárnoucí populace přímo pro seniory je změna přístupu mladších generací ke stáří. Díky systému *ie*, který byl pro Japonsko až do konce války základem rodinných vztahů, a hlavně díky tomu, že byl založený na konfucianismu, který stáří přikládá největší váhu v rozhodování založeném na zkušenostech, bylo v Japonsku stáří velmi ceněno jako zdroj moudrosti a zkušeností. Například i systém celoživotního zaměstnání je založen na této úctě ke stáří a loajalitě, každý rok totiž dostává zaměstnanec přidáno. I nyní navzdory špatnému obrazu stáří senioři stále získávají respekt, který je ve společnosti zakotvený právě z klasického systému. Tyto stopy konfucianismu se ve vztahu ke stáří stále

¹¹⁰ RAIKHOLA, Pushkar Singh, 2009, s. 58.

¹¹¹ KARAN, Pradyumna. P., 2005, s. 172.

¹¹² RAIKHOLA, Pushkar Singh, 2009, s. 58.

¹¹³ KARAN, Pradyumna. P., 2005, s. 172.

projevují, i když to již není tak patrné.¹¹⁴ Japonská vláda například pořádá 15. září každého roku tzv. Den respektu stáří (敬老の日, *Keiró no hi*). V tento den jsou starším lidem od vlády a místních správ posílány gratulace v podobě dopisů, či dárků. Dalšími výhodami jsou například sedadla vyhrazená pro seniory v dopravních prostředcích či skutečnost, že pro udělení titulu profesora je zpravidla potřeba dosáhnout určitého věku, který značí dostatečnou moudrost.¹¹⁵

Oproti zmíněným projevům respektu pramenícího z klasického systému existují i problémy s vnímáním stáří, které mají základy v poválečné době, kdy se japonská společnost stala konzumní. V nynější společnosti se objevuje rozpor starých hodnot a hodnot moderní civilizace. V tradičních japonských hodnotách je zakotvena úcta ke stáří, zatímco v dnešním moderním světě je spíše propagováno mládí.¹¹⁶ Stejně jako v jiných moderních kulturách je v dnešní době i v Japonsku stárnutí vnímáno spíše negativně. V reklamách se objevují nejrůznější kosmetické, zdravotní či cvičební přípravky, které mají různými způsoby oddálit působení procesu stárnutí. Televize i jiná média vědomě vytvářejí domněnku, že ‚stáří‘ je negativní a je třeba co nejvíce ho oddálit.

Tento záporný obraz stáří pouze napomáhá k diskriminaci vůči seniorům, které si můžeme všimnout i v jednání mladistvých vůči nim. Častá je i diskriminace v oblasti pracovních příležitostí či zamítnutí studia na vysokých školách.¹¹⁷ Tyto problémy seniorů mnohdy mohou přerůst až v týrání. Ačkoliv téma týraných seniorů začíná být více diskutované, existuje v Japonsku stále mnoho rodin, ve kterých k němu dochází. Nejčastějším typem týrání seniorů je zanedbání, které je následováno fyzickým a psychickým týráním. Podle studie¹¹⁸ provedené v roce 2014 uvedlo 12 % ze 118 dotázaných seniorů, že byli poškozeni fyzicky či k tomu téměř došlo. Téměř 54 % uvedlo jeden z typů psychického týrání. Nejčastěji tak bylo u mužů, o které se staraly jejich manželky. Obecně jsou nejčastějšími činiteli členové rodiny, a to

¹¹⁴ OTA, Hiroshi; GILES, Howard. A Good Story Is Not Enough: Unmasking and Accommodating the Social Meanings of Aging in Japan. In: *Faces of Aging: The Lived Experiences of the Elderly in Japan*. California: Stanford University Press, 2011, 238–262, s. 241.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 238.

¹¹⁶ OTA, Hiroshi, 2011, s. 241.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ SHIBUSAWA, Tazuko; IWANO, Shinji; KAIZU, Kiyoko; KAWAMURO, Yu. Self-Reported Abuse and Mistreatment among Japanese Elders Receiving Respite Care. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*. Oxford: Routledge, 2014, 23, 67–80, s. 67.

většinou snachy, partneri nebo děti seniorů. Podle jiného výzkumu¹¹⁹ z roku 2010 mají dokonce ženy, o které se ve stáří stará jejich snacha, vyšší procento úmrtnosti v nižším věku než ostatní ženy.

Když v roce 2000 vstoupil v platnost plán Pojištění péče (介護保険, *Kaigo hoken*), bylo třeba provést standardizované posudky od speciálních pracovníků, které měly zjistit, zda jednotliví senioři potřebují péči zaštitěnou tímto novým systémem. Jednalo se například o denní návštěvy sociálních pracovníků, zdravotnickou péči, rehabilitace a jiné. Touto cestou se odhalilo mnoho případů týrání rodinnými příslušníky. Následně v roce 2002 provedl Institut pro ekonomiku a politiku zdraví průzkum, který ukázal, že v asi 38 % z případů týrání, které byly ohlášeny speciálními pracovníky, nebylo možné zakročit kvůli zásahům rodinných příslušníků.¹²⁰ V roce 2006 byl uveden v platnost tzv. zákon proti týrání seniorů (高齢者虐待防止法, *kóreiša gjakutai bóši hó*), který opravňuje místní úředníky k provádění důkladných kontrol v případě podezření na týrání s ohrožením života a také k případným policejním zásahům. Mimo jiné bylo zaktivováno mnoho uskupení zabývajících se tímto problémem, které se také snaží informovat veřejnost.¹²¹ Například v roce 2007 existovalo v Japonsku 3 976 konzultačních center, jejichž pracovníci mají za úkol navštěvovat domovy seniorů, u kterých existuje podezření, že by mohli být týráni. Pokud se podezření na týrání potvrdí, oběti jsou převezeny do nemocnice a jsou podniknuty další nutné kroky.¹²²

Jiným problémem, který se objevuje mezi seniory a je způsoben změnou po druhé světové válce, je i tzv. ‘syndrom manžela v důchodu’. Syndrom manžela v důchodu je psychické onemocnění způsobené stresem, které se projevuje bolestmi hlavy, depresí, nervozitou, nedostatkem spánku nebo zvýšeným tlukotem srdce. Trpí jím ženy, jejichž manžel odešel do penze po několika desítkách let, během kterých doma trávil v podstatě jen víkendy a zbytek času byl v práci. Podle odborníků se dokonce s každým rokem prožitým v penzi v soužití s partnerem zvyšuje pravděpodobnost výskytu tohoto syndromu.¹²³ Tento syndrom je

¹¹⁹ NISHI, Akihiro; TAMIYA Nanako; KASHIWAGI Masayo; TAKAHASHI Hideto; SATO Mikiya; KAWACHI Ichiro. Mothers and daughters-in-law: a prospective study of informal care-giving arrangements and survival in Japan. *BMC Geriatr.* [online] 2009, 10(61). [cit. 21. 4. 2016].

¹²⁰ NAKAHASHI, Miharū; HOSHISHIBA, Yumiko; IWAMA, Nobuyuki; OKADA, Tomoko; KATO, Etsuko; TAKAHASHI, Hiroshi. Impact of the elder abuse prevention and caregiver support law on system development among municipal governments in Japan. *Health Policy.* 2009, 90(2), 254–261, s. 255.

¹²¹ MATSUMOTO, Yoshiko, 2011, s. 240.

¹²² OBARA, S. *Abuse of elderly up, said often unintended.* In: The Japan Times [online]. The Japan Times LTD. [cit. 14.1.2016].

¹²³ BERTONI, Marco; BRUNELLI, Giorgio. Pappa Ante Portas: The effect of the husband's retirement on the wife's mental health in Japan. *Social Science and Medicine.* 2017, 175, 135–142, s. 135–136.

důsledkem systému zaměstnávání na celý život, především ale rozdělení domácnosti na *sararimana* a *šufu* jak to bylo obvyklé v minulém století. Manželé se přes týden vůbec nevidí, a nemohou si tak vytvořit fungující emocionální vztah, který by jim mohl v důchodových letech usnadnit soužití.

Navzdory tomu, že v předchozích stoletích bylo stáří ceněno, ve 21. století se stává stále větší zátěží jak pro stárnoucí osobu, tak pro celou japonskou společnost. Vzhledem k rozsáhlým ekonomickým důsledkům a mnoha dalším důvodům, jako je ovlivňování médií, se obraz starší generace stává negativním hlavně kvůli mladší generaci, která je ovlivněná Západem a vyznává jiné hodnoty. To v některých případech vede k zanedbávání a zneužívání seniorů a problémům s péčí o seniory, kteří se o sebe nemohou postarat. Jelikož se tento problém do budoucna pouze zhorší, je nutné, aby vláda podnikla další kroky, které by zmírnily důsledky přeměny na stárnoucí společnost jak pro japonskou ekonomiku, tak pro seniory samotné.

2.3 Problémy mladých Japonců s navazováním partnerských vztahů

V posledních desetiletích se spolu se stárnoucí společností a klesající porodností objevuje v japonské společnosti i jiný problém, který je důsledkem rychlé přeměny Japonska na kapitalistickou konzumní společnost. Jedná se o klesající zájem mladých Japonců o partnerské vztahy, což do budoucna může znamenat ještě větší prohloubení problémů s klesající porodností. Ještě nižší porodnost by pro Japonsko mohla mít obrovské ekonomické následky.

Série studií prováděných od roku 1987 až po rok 2005 jasně dokumentují zvýšení počtu lidí, kteří nejsou v žádném romantickém vztahu. Procento dotázaných, kteří nebyli v žádném vztahu, stoupl mezi těmito lety o 10 % u mužů a 12 % u žen.¹²⁴ Stejně tak stoupl i procento lidí, kteří se ani nezamýšlejí oženit či vdát. Od roku 1982 do roku 2005 vzrostlo toto procento u mužů z 2,3 % na 7,1 % a u žen z 4,1 % na 5,6 %. Procento mužů se zvýšilo o 4,8 % zatímco u žen pouze o 1,5 % z čehož je patrné, že nezájem o sňatek je spíše ze strany mužů.¹²⁵ V dnešní době je forma vztahů mezi mužem a ženou volnější než před druhou světovou válkou. Více lidí se zaměřuje například na své kariéry nebo své koníčky. Z toho vyplývá, že se méně lidí zajímá o romantický vztah. Zároveň s tím se zvyšuje počet lidí, kteří nejsou schopni si najít partnera. V této části práce představím možné příčiny tohoto problému spolu

¹²⁴ TACHIBANAKI, Toshiaki, 2010, s. 120.

¹²⁵ Tamtéž, s. 94.

se souvisejícími fenomény, které se v dnešní společnosti objevují u mladých Japonců, spolu s možnými řešeními.

2.3.1 Příčiny problémů mladých Japonců s navazováním vztahů

Existuje mnoho potencionálních příčin, které by vysvětlovaly nechuť současných mladých Japonců navazovat romantické vztahy. Je ovšem pravděpodobné, že příčinou je směs faktorů a jevů, které se vyskytují v japonské společnosti 21. století. Ač jednotlivě je jejich vliv malý, dohromady vytváří tento problém současné společnosti. Jedním z faktorů a pravděpodobně ten nejzásadnější je, stejně jako u klesající porodnosti, přeměna společnosti a socio-ekonomické struktury. Váha, která je dávana vzdělání a práci, je daleko větší než ta, která je přičítána založení rodiny. Přejít na jiný systém rodiny je také možnou příčinou. Mladí lidé již nemají tak rozšířené rodinné zázemí, což může omezit podporu v rámci nejbližší rodiny. Je také možné, že před druhou světovou válkou a dříve, kdy bylo zvykem žít pohromadě s rozšířenou rodinou, mohly tyto vztahy navodit pocit jisté ‚role‘, kterou jedinec musí plnit, aby nebyl v rozporu s normou.

Jednou z dalších příčin, proč mnoho mladých lidí nemá vztah s opačným pohlavím, je zklamání z předchozích vztahů nebo čistě usilování o nalezení toho pravého partnera, které se nedaří. Mnoho mladých totiž raději počká na partnera, který by pro ně byl ten pravý. Ačkoliv mají zájem o to se vdát nebo oženit, tato překážka je v podobném rozhodnutí brzdí. Jak již bylo zmíněno v kapitole o klesající porodnosti, ženy častěji věří v nalezení pravého partnera (konkrétně až 49,5 % žen mezi 18 a 34 lety v roce 2005)¹²⁶, a pokud žena takového partnera nenajde do určitého věku, rozhodne se zaměřit na kariéru. Nejen ženy ale mají problém s hledáním partnera. Obzvláště u lidí obou pohlaví mezi 30 a 34 lety je nalezení partnera problémem, jelikož tráví více času v práci. Zmenšují se možnosti setkání se s potenciálním partnerem. Tito lidé navíc většinou mají vyšší standardy a nejsou již tak ochotni dohodnout se ve vztahu na kompromisu, což šance nalezení partnera pouze snižuje.¹²⁷

Jinými příčinami, proč Japonci neuzavírají sňatky, jsou finanční obtíže. Již v roce 2005 byl tento problém největší překážkou ke sňatku (34 % mužů a 28 % žen uvedlo tento důvod jako největší překážku sňatku)¹²⁸. Především je to problémem pro mladé Japonce, jelikož v dnešní době již neexistuje tolik výhodných pracovních příležitostí, jako tomu bylo po druhé světové

¹²⁶ TACHIBANAKI, Toshiaki, 2010, s. 97.

¹²⁷ Tamtéž, s. 108.

¹²⁸ Tamtéž, s. 112.

válce. Příležitostí tedy není mnoho, za to je na ně vyvíjen velký tlak kvůli získání výhodného zaměstnání se smlouvou na neurčito. S tím, jak populace stárne a rodí se málo dětí, většinu zaměstnanců tvoří starší lidé a lidé ve středním věku, což znamená, že se uvolňuje méně míst pro mladé, čerstvě vystudované, Japonce.¹²⁹ Problémem pro Japonce při nástupu do práce je i fakt, že v práci pro ně často neexistuje možnost zlepšovat své dovednosti. Firmy totiž nemají finanční prostředky k proškolení nových zaměstnanců a ty nejrutinnější práce tak provádí nejmladší zaměstnanci, a to po velmi dlouhou dobu bez jakéhokoliv kariérního postupu. Společnosti totiž z finančních důvodů nepřijímají mnoho nových zaměstnanců, což vede k pozastavení kariéry mladého pracovníka a motivace pro výkon práce se snižuje. Tento pracovník se proto může rozhodnout zaměstnání opustit. Mnoho se jich proto stane závislých pouze na brigádách.¹³⁰

Jelikož již není normou systém celoživotního zaměstnání, postupného zvyšování platu a pozice ve firmě, mladí Japonci se necítí být tolik zavázáni svému zaměstnavateli, a to, spolu s nulovým kariérním postupem a pocitem nevyužití svého potenciálu, způsobuje časté změny práce a nezaměstnanost mladých.¹³¹ Právě tyto lidé, tedy ti, kteří často mění práci, se nazývají *furitá* (フリーター), nebo anglicky *freeter*. *Furitá* je termín odvozený z anglického slova *free* (volný) a německého *der Arbeiter* (pracovník). Má označovat lidi mezi 15 a 34 lety, kteří nejsou studenti ani ženy v domácnosti a zároveň nemají stálé zaměstnání. Jsou buď nezaměstnaní nebo pracují pouze formou brigád, prací na poloviční úvazek nebo jinou formou dočasné práce.¹³² Podle údajů japonského ministerstva zdravotnictví, práce a sociálního zabezpečení čítal počet *furitá* v roce 2005 asi 2 170 000 lidí¹³³. Je sice pravdou, že se toto číslo snižuje,¹³⁴ problémem ale je celkový počet zaměstnanců v nepravidelných zaměstnáních (tj. brigády, práce na poloviční úvazek a jiné), jejichž počet neustále roste. Například v roce 2016 takových pracovníků bylo asi 13 070 000.¹³⁵

¹²⁹ GENDA, Yuji. *A nagging sense of job insecurity: the new reality facing Japanese youth*. 1. vyd. Tokio: International House of Japan, 2005, s. 2–4.

¹³⁰ GENDA, Yuji, 2005, s. 6–7.

¹³¹ Tamtéž, s. 39.

¹³² COOK, EE. Expectations of Failure: Maturity and Masculinity for Freeters in Contemporary Japan. *Social Science Japan Journal*. 2013, 16(1), 29–43, s. 29.

¹³³ GENDA, Yuji. Jobless Youths and the NEET Problem in Japan. *Social Science Japan Journal*. 2007, 10(1), 23–40, s. 23.

¹³⁴ PILZ, Matthias & SCHMIDT-ALTMANN, Kirsten & ESWEIN, Mikiko. 2015. Problematic transitions from school to employment: freeters and NEETs in Japan and Germany. *Compare*. 45.

¹³⁵ Ministry of Health, Labour and Welfare, 2017. *Analysis of the Labour Economy*. [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare [cit. 3. 3. 2018].

Existují dva typy *furitá*. Do prvního typu spadají ti, kteří tak činí dobrovolně, tedy například ti, kteří se touto cestou snaží zjistit, která kariéra je pro ně nejlepší. Mnoho mladých lidí se domnívá, že stát se *furitá* je svobodná volba a nevidí důvod, proč by měli hledat práci na plný úvazek, když je vždy šance, že mohou dostat výpověď. Druhým typem *furitá* jsou lidé, kteří se do tohoto systému zaměstnání dostali nedobrovolně.¹³⁶ Obecně jsou *furitá* považováni za ty, kteří nechtějí mít stabilní práci. Avšak skutečnost je taková, že mnoho z těch, kteří opustí práci po několika letech, tak činí v naději, že naleznou práci lepší, která je bude bavit. Neustálé změny práce či zaměstnání pouze na pozici brigádníka však šance nalezení takovéto práce pouze snižují.¹³⁷ Mnoho *furitá* proto nemá dobré vyhlídky do budoucna co se týče nalezení dlouhodobého zaměstnání či založení rodiny, pro kterou nemají dostatek finančních prostředků. Navíc má mnoho *furitá* o sobě špatné mínění a bojí se neúspěchu, což je kromě finanční nestabilitnosti může znevýhodňovat při výběru partnera ještě více. Tato situace, která je v Japonsku stále častější, má vliv i na nalezení partnera a pozdější rozhodnutí o počtu dítěte.¹³⁸

Kromě *furitá* jsou jedním z fenoménů týkající se zaměstnání i tzv. *nito* (ニート) nebo anglicky NEET, což je zkratka pocházející z anglického *Not in Education Employment or Training*. Jde o fenomén, který se netýká jen Japonska, a označují se tak lidé, kteří buď mají teoretický zájem o práci, ale aktivně ji nevyhledávají, či ti, kteří o práci vůbec nestojí. Většinou to jsou mladí muži z rodin s nižším příjmem. Tito mladí lidé, kteří nechtějí pracovat, jsou ve statistikách o trhu práce zaznamenáváni jako nepracující síla. Stejně jako *furitá* jejich počet roste, což má podobné implikace v souvislosti s finanční situací.¹³⁹

Příčinou váhání mladých lidí ohledně vztahů mohou být i změny vztahů v rodině, v jejichž důsledku se vytvořila skupinu lidí, kteří nejsou samostatní. Takovým mladým lidem se v Japonsku říká *parasaito šinguru* (パラサイト・シングル, parazitující svobodní). Jsou to mladí lidé bez družky či druha, kteří i po absolvování školy žijí se svými rodiči a jsou na nich závislí se svými základními životními potřebami. Jak již bylo zmíněno v kapitole o klesající porodnosti, rodiče nyní zpravidla posouvají rozhodnutí vychovávat děti do věku, kdy jsou schopni je finančně uživit a zároveň s tím klesá počet dětí narozených jednomu páru. Mnohem více mladých lidí si tedy může dovolit žít z financí svých rodičů. Tito lidé mají

¹³⁶ GENDA, Yuji, 2005, s. 52.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ COOK, EE., 2013, s. 29–43.

¹³⁹ GENDA, Yuji, 2007, s. 23–40.

tendenci opustit práci, která je nebaví, nebo ani nezačít pracovat a žít pouze z úspor rodičů.¹⁴⁰ Na počátku tisíciletí se počet těchto lidí vyšplhal až k 10 milionům a stále roste. Dochází k tomu právě proto, že si *parasaito šinguru* nechtějí dobrovolně snížit úroveň životních podmínek, na které jsou zvyklí, a proto raději zůstávají u rodičů, kde je jim tento životní standard zajištěn. Tito lidé se proto nemají zájem vdávat či ženit, pokud jim standard, který mají u rodičů není zaručen, případně pokud není zaručen i pro jejich potomstvo.¹⁴¹

Tento trend je pro Japonsko typický až do té míry, že se stalo jedním ze států, kde je nejvíce *parasaito šinguru* na světě. Důvodem je především směs faktorů kulturních, politických a ekonomických. Stěžejním faktorem je ale oddanost rodiče vůči potomkovi. Rodiče v Japonsku jsou často ochotni udělat pro svého potomka vše a to působí negativně na samostatnost jejich potomků. Aby se tato část mladých Japonců osamostatnila a začala pracovat, musel by se změnit přístup rodičů.¹⁴²

Další možnou příčinou nezájmu mladých o navazování vztahů, ačkoliv snad ne tolik závažný, je určitá proměna v přemýšlení žen a mužů. Kvůli proměnám ve společnosti a posunu hodnot se začínají objevovat nové tendence u lidí, kteří již nemají zájem o vztah. Příkladem může být nový trend u mužů, který vznikl především v důsledku proměny socio-kulturních norem. Již neexistuje tolik pracovních pozic pro *sararimany*, a tak se tento ideál maskulinity 20. století vytrácí.¹⁴³ Novým trendem se stává takzvaný býložravý muž (草食系男性, *sóšokukei dansei*). Tento termín se objevil již v roce 2006, ovšem začal být častěji používán až kolem roku 2009.¹⁴⁴ Označuje mladé muže, kteří nejsou asertivní, naopak spíše pasivní v otázkách romantických vztahů. V rozšířeném významu jsou to i ti muži, kteří investují mnoho času do péče o svůj zevnějšek. Tito muži také většinou nesouhlasí se zábavami, které bývají často přisuzovány mužskému pohlaví, jako je kouření, pití alkoholu a zájem o automobily. Stejně tak se neztotožňují ani se zápornými rysy, jako jsou workoholismus, nezájem o city, či pokládání žen za podrázené. Přesto ovšem ne vždy přejímají ideje rovnosti pohlaví.¹⁴⁵

¹⁴⁰ GENDA, Yuji, 2007, s. 6–7.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 30–31.

¹⁴² GENDA, Yuji, 2007, s. 30–31.

¹⁴³ CHARLEBOIS, Justin. Herbivore Masculinity as an Oppositional Form of Masculinity. *Culture, Society & Masculinities*. 2013, 5(1), 89–104, s. 89–90.

¹⁴⁴ MORIOKA, Masahiro. A Phenomenological Study of “Herbivore Men”. *The Review of Life Studies*. 2013, 4, 1–20, s. 1. [cit. 25.2.2017].

¹⁴⁵ CHARLEBOIS, Justin, 2013, s. 98.

Býložraví muži jsou ve většině případů heterosexuálové a praktikují výhradně monogamní vztahy nebo v části případů nepraktikují žádné. Někteří se bojí odmítnutí, a právě proto se nesnaží aktivně navozovat romantický vztah se ženami.¹⁴⁶ Část těchto mužů má problém se ženami, které se chovají spíše pasivně a nerozhodně. Důvodem je právě to, že to býložravé muže staví do pozice asertivnějšího ve vztahu. Od žen totiž většina býložravých mužů vyžaduje, aby vykonávaly spíše aktivní roli ve vztahu. Část z této skupiny považuje také sexuální vztah za nadbytečný či nesmyslný.¹⁴⁷ Místo toho se ovšem ve velké míře obrací na pornografii. Nemusí tak být v přímém kontaktu se ženami a nejsou na ně kladena žádná očekávání, která by mohli zklamat.¹⁴⁸

Prozatím nebylo zveřejněno mnoho výzkumů, které by shromáždily data ohledně tohoto fenoménu, a není tedy jisté, jak velké procento mladých mužů v Japonsku spadá do této kategorie. Jedním z provedených průzkumů je ten z roku 2009, který byl proveden časopisem M1F1 SOKEN. Tento průzkum zjistil, že v daném roce samo sebe zařazovalo do této skupiny přes 60 % dotázaných mužů mezi 20 a 32 lety v okolí Tokia, a to především kvůli pasivitě v oblasti vyhledávání vztahů s ženami.¹⁴⁹

Ideálem většiny žen je ovšem stále muž, který je schopen je finančně zabezpečit a je ve vztahu asertivní. To znamená, že muži patřící mezi býložravé, se řadí spíše níže v žebříčku zájmu žen na rozdíl od *sararímanů*, kteří jsou schopni rodinu finančně zajistit. Ve spojení se vzrůstem jiných fenoménů v Japonsku, jako je například vzrůst prací na částečný úvazek, může mít tento fenomén za důsledek snížení počtu pro ženy žádoucích partnerů. Vzhledem k tomu, že ženy ve většině případů raději počkají na žádoucího partnera, to může znamenat, že menší počet Japonců bude v romantickém vztahu.¹⁵⁰

Jako protějšek k mužům, kteří jsou pasivní ve vztazích, a jako sebevyjádření používají pouze svůj vzhled, existují v Japonsku ženy, u kterých je to naopak. Na rozdíl od *sóšokukei dansei* jsou totiž aktivní v navazování vztahů a jsou celkově asertivní. Těmto ženám se říká *nikušokukei džoši* (肉食系女子, masožravé ženy) a většinou tak činí právě proto, že muži se

¹⁴⁶ CHARLEBOIS, Justin, 2013, s. 98.

¹⁴⁷ MORIOKA, Masahiro, 2013, s. 19.

¹⁴⁸ CHARLEBOIS, Justin, 2013, s. 96.

¹⁴⁹ MORIOKA, Masahiro, 2013, s. 11.

¹⁵⁰ CHARLEBOIS, Justin, 2013, s. 96.

stávají býložravými. Ačkoliv se objevuje stále více takových žen, nadále naprostá většina očekává, že aktivní bude právě muž.¹⁵¹

Tento jev ale není u žen tím jediným. Roste totiž počet žen, které dobrovolně zůstávají samy, tedy bez partnera a dětí. Takovým ženám se říká *ohitorisama* (お一人様). Tento termín není jediný, který popisuje ženu bez partnera či dětí, ovšem jako jediný nemá negativní konotace. Poprvé ho použila novinářka Kumiko Iwašita na přelomu tisíciletí, a od té doby je používán k propagaci tohoto způsobu života. K tomuto trendu značně přispívá i fakt, že v dnešní stárnoucí společnosti je velmi časté, že ženy přežijí své muže, jejich děti vyrostou a odstěhují se, a žena tak zůstane sama. Spousta se jich tímto způsobem snaží této situaci předejít. Energii, kterou by žena vynaložila do vztahu, místo toho vloží do aktivit, které si sama vybere.¹⁵²

Další změnu chování mladých Japonců značí i rostoucí konzum populární kultury, komiksů manga a animované seriály anime. S velkým konzumem populární kultury se pojí subkultura, která se nazývá *otaku* (オタク, podivín¹⁵³). *Otaku* jsou známí právě pro oblíbenost postav mladých dívek, které jsou často sexualizovány, takzvaných *bišódžo* (美少女, mladá krásná dívka), ale také pro jejich idealizovanou lásku k těmto charakterům a idealizovaný svět kolem těchto postav, který je mnohdy velmi odlišný od reality. Jelikož se tato subkultura neustále zvětšuje, vznikl nový typ konzumu japonské pop kultury, kterému se přizpůsobuje i trh. Vznikají stále nové hry, anime, manga, ale i technologie se více otevírají této části trhu. Jsou vytvářeny nové způsoby, jak simulovat vztah s animovanou postavou skrz technologie, či například akční postavičky, polštáře v životní velikosti a podobné zboží. Konzum tohoto typu může nakonec vést až ke snížení touhy vyhledávat vztahy s reálnými lidmi. Idealizují se tím totiž reálné vztahy a skutečnost pro tyto lidi již nemusí být tak lákavá. Nemají proto potřebu reálné vztahy vyhledávat a dávají přednost těmto simulacím.¹⁵⁴

¹⁵¹ ENDO, Kumiko. *Gender Display Mismatch: Examining the Juxtaposition of Gender Role Reversal and Traditional Gender Norms in Japanese Narratives of Singlehood*. New York, 2016. Disertační práce. The New School for Social Research.

¹⁵² DALES, Laura. Ohitorisama, Singlehood and Agency in Japan. *Asian Studies Review*. 2014, 38(2), 224–242, s. 225.

¹⁵³ Anglicky *geek*. Toto slovo má původ ve výrazu お宅 (*otaku*), který označuje adresovaného člověka či jeho rodinu a dům. Poprvé ho použil k označení této skupiny esejista Akio Nakamori a to ve svých člancích v časopise Manga Burikko v roce 1983.

¹⁵⁴ HACK, Brett. Subculture as a Social Knowledge: a Hopeful Reading of Otaku Culture. *Contemporary Japan-Journal of the German Institute for Japanese Studies*. 2016, 28(1), 33–57, s. 41.

Krom této subkultury se s růstem technologie mění komunikace obecně. Rychlý vývoj technologií v Japonsku způsobuje naprostou nadvládu komunikace skrz aplikace na mobilním telefonu (konkrétně chatovací aplikace LINE a sociální síť Twitter) nad běžnými telefonními hovory a SMS. Již 52 % mladých Japonců požívá ke komunikaci s přáteli a rodinou aplikaci LINE, 23,5 % používá e-mail a 8,6 % používá pro tento účel sociální síť jako je Facebook či Twitter. Spolu s tím se rozšířil počet lidí, se kterými mladí Japonci přes internet komunikují. Změnil se tak způsob komunikace a socializace, tudíž mladí lidé mají menší potřebu vyhledávat vzájemnou interakci ve fyzické podobě.¹⁵⁵

Existuje část mladých lidí, kteří nenavazují vztahy z důvodu psychického zdraví. Jedním z psychických problémů mladé generace je depresivní porucha či například *hikikomori* (引きこもり). Termín *hikikomori* je definován jako psychopatologický a sociologický fenomén, při kterém se především mladí lidé distancují od společnosti ve svém domově po šest měsíců a více. Již bylo zaznamenáno jeho rozšíření až na 1,2 % z celé populace.¹⁵⁶ Tento fenomén se začal v Japonsku objevovat už v 90. letech, kdy byl i pojmenován. Častěji se vyskytuje u mužů, především v období puberty a adolescence, průměrný věk izolovaného jedince je asi 22,3 let a průměrná délka izolace je asi 1 rok. Podle studie z roku 2008 se 78 %¹⁵⁷ dotázaných *hikikomori* nechalo slyšet, že během této periody cítilo negativní pocity, které jsou přisuzovány distancování se od společnosti, ale zároveň necítili chuť ani potřebu chodit do školy či do práce. Více než 50 % lidí, kteří byli v minulosti označeni za *hikikomori*, mělo nebo má problémy s psychickými poruchami. Menší část ovšem žádným problémem psychologického rázu netrpěla, v tomto případě jde spíše o behaviorální a sociální problém. Mnoho mladých lidí, především mužů, má strach z dospělosti, jelikož mají pocit, že ti slabší nejsou ve světě dospělých přijímáni. Společnost je totiž pro tyto lidi příliš soutěživá, nároky na mladé se čím dál tím více zvyšují a vztahy se odosobňují.¹⁵⁸

Podobně je to i s depresemi. S měnící se společností a neustále se zrychlujícím se životním tempem a zvyšujícími se nároky se od začátku 21. století objevuje depresivní porucha, která

¹⁵⁵ ISHII, Kenichi. Online communication with strong ties and subjective well-being in Japan. *Computers in Human Behavior*. 2017, 66, 129–137, s. 129.

¹⁵⁶ WATABE, M.; KATO, T.A.; HORIKAWA, H.; HAYAKAWA, K.; SHIMOKAWA, N.; KANBA, S.; TEO, A.R.; TATENO, M. Relationship between trusting behaviors and psychometrics associated with social network and depression among young generation: A pilot study. *PLoS ONE*. 2015, 10(4), 1–14, s. 2.

¹⁵⁷ KOYAMA, ASUKA; MIYAKE, YUKO; KAWAKAMI a kol. Lifetime prevalence, psychiatric comorbidity and demographic correlates of “hikikomori” in a community population in Japan. *Psychiatry Research*. 2010, 176(1), 69–74, s. 72.

¹⁵⁸ Tamtéž.

je natolik specifická, že ji někteří odborníci zabývající se tímto tématem nazývají deprese moderního typu. Jedná se o typ deprese, který je typický pro mladou generaci, liší se od běžné depresivní poruchy, ale který zatím nebyl oficiálně popsán. Byly ovšem definovány prvky, které mají lidé trpící touto poruchou společné. Jedná se o snížený pocit loajality ke společenským institucím, negativní pocity vůči společenským normám, pocity rozrušení vůči příkazům a nařízením, pocit vlastní schopnosti a nízká pracovitost.¹⁵⁹ I když je v Japonsku zaznamenáno méně případů depresivní poruchy osobnosti (asi 3 % populace) než v západních zemích, je nápadné její vysoké rozšíření mezi mladou generaci. Důvodem tak nízkého procenta pacientů depresivní poruchy může být i neochota lékařů a rodičů mladé lidi s touto poruchou diagnostikovat. Mnohem častější je označení ‚depresivní stavy‘, což není trvalé označení nemoci a psychické zdraví je spíše chápáno jako volba.¹⁶⁰ Skutečné procento tedy může být mnohem vyšší. Lidé trpící tímto typem psychické poruchy, která může být podceňována, často nemají vazby s okolním světem, kterému nevěří. Nemohou si tak najít ani partnera do romantického vztahu.

K příčinám neochoty mladých navazovat romantické vztahy tedy patří mnoho okolností. Mnoho lidí si do určitého věku nedokáže najít partnera a považuje tuto situaci za konečnou a zaměří se na kariéru a koníčky. Rostoucí část mladých lidí má také finanční problémy, které jim nedovolují se vdát či oženit a založit rodinu. Kromě těchto asi nejzásadnějších příčin existuje i mnoho jevů, které se sice vyskytují v japonské společnosti pouze menšinově, mohou ale mít vliv na socio-kulturní atmosféru. Těmito jevy jsou například *hikikomori*, býložraví muži a masožravé ženy nebo určitá část populace, která si romantizuje nereálné vztahy s animovanými postavami.

¹⁵⁹ KATO, TAKAHIRO A; SHINFUKU, NAOTAKA; FUJISAWA a kol. Introducing the concept of modern depression in Japan; an international case vignette survey. *Journal of Affective Disorders*. 2011, 135(1–3), 66–76, s. 67.

¹⁶⁰ BOROVOY, Amy. Japan's Hidden Youths: Mainstreaming the Emotionally Distressed in Japan. *Cult Med Psychiatry*. 2008, 32, 552–576, s. 555.

2.3.2 Dopady problémů mladých Japonců s navazováním vztahů, reakce vlády a možná řešení

Důsledky problémů mladých Japonců, které jsou popsány v předchozí části kapitoly, jsou velmi úzce svázané s klesající porodností. Ať už je to jakákoliv příčina z výše zmíněných, nenavazování romantických vztahů vede k ještě nižší porodnosti, než je doposud. Nižší porodnost vede k nižšímu počtu lidí, kteří by po nástupu na pracovní trh mohli pomoci japonské ekonomice, a kteří by mohli skrz daně a pojištění pomoci vládě vyplácet důchody seniorům. Spolu s tím klesne počet lidí, kteří by o seniory mohli pečovat. Prohlubují se tak i ostatní demografické problémy v současné japonské společnosti.

Je důležité zmínit i to, že společenské vztahy, jak romantické, tak i jiné, mají velký vliv na zdraví člověka. Podle studie¹⁶¹ z roku 2011 společenské vztahy ovlivňují zdraví člověka skrz behaviorální a psychické cesty a ovlivňují je pozitivně. Naopak izolace od společenských vztahů může způsobit psychické a fyzické strádání, které v extrémních případech může končit smrtí. Obecně vzato jedinci, kteří navazují více společenských vztahů, žijí déle než ti, kteří se od společnosti izolují. Vztaženo k celé populaci, a především k mladým lidem v Japonsku, pokud bude trend izolování se či nenavazování vztahů v Japonsku pokračovat, je možné, že se to projeví i na zdraví Japonců. Postupně by takový trend mohl mít i dopad na délku a kvalitu života a mohla by se tak i zvýšit úmrtnost.

Řešení tohoto problému nejsou jednotná a bylo by třeba provést série reforem zahrnující velkou škálu problémů. Mnoho příčin problémů mladých Japonců s navazováním vztahů je ovšem záležitostí socio-kulturní, kterou není možno změnit ani reformami či jiným zásahem vlády. Jedná se například o jedince, kteří preferují virtuální vztahy s animovanými postavami, trendy jako býložraví muži a masožravé ženy nebo čistě dobrovolné rozhodnutí mladých nemít děti. Mezi ty, které je možno změnit vnějším zásahem, patří počet zaměstnání, která nenabízejí smlouvu na neurčito a jsou finančně nevýhodné pro pracovníky. Možným řešením, které projednává japonská vláda, by bylo omezení systému zaměstnávání na plný úvazek, tedy pracovníků, kteří jsou v systému celoživotního zaměstnávání. V současné době obsahuje práce těchto zaměstnanců povinné přesčasy, povinné transfery, nejisté povinnosti v práci a skutečnost, že zaměstnavatel pracovníka může kdykoliv přesunout k jinému typu práce.

¹⁶¹ UMBERSON, Debra; KARAZ MONTEZ, Jennifer. Social Relationships and Health: A Flashpoint for Health Policy. *Journal of Health and Social Behavior*. 2010, 51, 54–66, s. 55.

Oproti tomu, v limitovaném systému zaměstnávání na neurčito, který převažuje například v Evropě, dochází k transferům či přesídlení do jiné části podniku jen po souhlasu zaměstnance a stejně tak přesčasy nejsou povinné.¹⁶² Vláda doufá, že částečný přechod na tento systém zaměstnávání by mohl pomoci lidem, kteří doposud pracovali jiným způsobem (brigády, částečné úvazky aj.) k získání pravidelné práce. Opozice ovšem tvrdí, že taková změna by způsobila právě opak, tedy nejistotu získání stabilní práce pro ženy a mladé Japonsce.¹⁶³ Je složité posoudit, jaké by tyto změny měly pro Japonsko dopad vzhledem k jeho kulturnímu zázemí, ovšem například v evropských zemích tento systém efektivně funguje.

Další změnou, kterou je třeba provést, je snaha o snížení stigmatizace mentálních poruch, jako je například zmíněná depresivní porucha moderního typu, a to jak ze strany rodičů, tak i celé společnosti. V tomto ohledu by mohly pomoci kampaně, které by se tímto problémem hlouběji zabíraly. Příkladem takové kampaně je britská *Time to change*, která se zabývá právě destigmatizací depresivní poruchy a jiných psychických poruch, a to především prostřednictvím sociálních sítí.¹⁶⁴ Podobně je na tom i kanadská charitativní organizace *Partners for Mental Health*, která pomocí dobrovolníků rozšiřuje osvětu ohledně psychických nemocí.¹⁶⁵

Problém klesajícího zájmu japonských mladých lidí o romantické vztahy je problémem, ke kterému není příliš snadné najít řešení. Lze učinit kroky ze strany vlády, ať už jde o zlepšení podmínek mateřské dovolené či pracovních příležitostí, zapojení neziskových organizací nebo vynaložení financí do kampaní, které by rozšiřovaly povědomí jak o psychických nemocech, tak například o klesající porodnosti. Není ovšem jisté, zdali by tyto kroky uspěly natolik, aby byl znatelný posun v této otázce. Japonská společnost tak může do budoucnosti čelit velkým problémům.

¹⁶² TSURU, Kotaru. Reforming the Regular Employment System: Toward a New Norm of Job-Specific Employment Contracts. *Social Science Japan Journal*. 2017, 20(1), 59–72, s.60–62.

¹⁶³ NORTH, Scott. Limited Regular Employment and the Reform of Japan's Division of Labor. *The Asia-Pacific Journal*. [online] 2014, 12(15), 1–22, s. 1. [22. 3. 2018].

¹⁶⁴ Time To Change. [online] United Kingdom: © 2018 Time To Change [cit. 3. 4. 2018]

¹⁶⁵ Partners for Mental Health [online] Canada: © 2018 Partners for Mental Health [cit. 3. 4. 2018]

Závěr

Cílem této práce bylo popsat proměnu společenských a rodinných vztahů od období Meidži po současnost, stanovit důsledky této proměny, příčiny problémů jí doprovázející a jejich možná řešení, stejně jako postoj japonské vlády vůči nim. V první kapitole byla popsána proměna japonské společnosti od období Meidži, kdy Japonsko otevřelo své přístavy, začínalo přejímat vzory od Západu, a kdy zároveň započala společenská změna. Při proměně japonské společnosti hrálo důležitou roli zmenšení rodiny z klasických jednotek *ie*, které měly dlouhou tradici v japonské historii, na nukleární rodiny. Během období Meidži se model nukleární rodiny začal rozšiřovat díky industrializaci, kterou Japonsko v této době procházelo. Nuklearizace rodiny nikdy nebyla dovršena, po druhé světové válce se k tomu ale společnost velmi přiblížila a vznikl nový model rodiny, ve které manžel tráví většinu času v práci a žena se stará o domácnost a děti. Již v této poválečné době se začaly projevovat demografické změny, které byly důsledky přeměny japonské společnosti. Porodnost začala klesat a spolu s pokrokem medicíny se začal zvyšovat průměrný věk dožití a tím i procento seniorů v populaci. Zmíněné problémy se nadále prohlubovaly a v dnešní japonské společnosti jsou jedny z nejzásadnějších.

V druhé části práce pojednávám o těchto důsledcích proměny, tedy klesající porodnost, stárnoucí populace a trend několika posledních desetiletí - neochota mladých Japonců navazovat romantické vztahy. Mezi příčiny klesající porodnosti se řadí přechod z jiného rodinného systému, kde rodiče a ostatní příslušníci rodiny pomáhali s výchovou dítěte, dále mezi ně patří nevýhodné pracovní podmínky nebo vědomé rozhodnutí dítě nepočít. Klesající porodnost může způsobit postupné snižování počtu obyvatelstva, čímž se zároveň sníží i počet pracujících občanů, kteří by mohli platit příspěvky na seniory, jejichž procento v populaci roste. Možným řešením problémů s porodností by mohlo být zlepšení podmínek mateřské dovolené, což by dalo rodičům více času na péči o dítě. Dále zlepšení pracovních podmínek například snížením počtu přesčasů, které by mohlo znamenat více času na rodinu a méně tlaku kvůli pracovním povinnostem. Dalším možným řešením, proti kterému je ovšem japonská veřejnost, je přijetí většího procenta imigrantů, což by mohlo pomoci i v problému péče o seniory.

Problém stárnoucí populace naopak pramení v medicínském pokroku a ve zlepšení hygienických podmínek, které proměna japonské společnosti přinesla. Jak již bylo řečeno, procento seniorů v populaci neustále roste, a to má dopad jak na ekonomiku země, tak na

společnost jako takovou. Vláda musela nastavit systém, v němž se každý rok zvyšují příspěvky pracujících na důchodové pojištění, ovšem podle ekonomických expertů bude třeba tyto příspěvky ještě zvýšit, stejně jako bude třeba zvýšit i spotřební daň. Přechodem na jiný systém se také změnilы hodnoty a přístup ke stáří, které je nyní vnímáno spíše negativně, což v některých případech vede až ke špatnému zacházení se seniory nebo dokonce i k týrání. Je třeba zvyšovat kontroly domácností, aby se těmto jevům předešlo. Posledním problémem zmíněným v této práci je neochota mladých Japonců navazovat vztahy, která může mít mnoho příčin zakotvených ve společnosti. Tento trend by mohl postupně vést k podpoře klesání porodnosti a snižování počtu obyvatel. S řešením těchto problémů může vláda Japonska pomoci jen minimálně, a to například zlepšením pracovních podmínek či kampaněmi mířenými na mladé lidi.

Všeobecné dopady, které změna sociálních vztahů měla na japonskou společnost, jsou tedy různého charakteru a jedná se o změny pozitivní, ale i o změny negativní. Zmíněné negativní dopady jsou kvůli socio-kulturnímu prostředí Japonska a mnoha jiným faktorům závažnější než v jiných částech světa. Pokud by Japonsko chtělo tyto problémy zmírnit, byl by třeba důraznější zásah vlády než ty, které podnikala doposud. Jednou z možností je například implementace v této práci zmíněných návrhů.

Seznam pramenů a literatury

BAREŠOVÁ, Ivona, DYTRTOVÁ, Monika. Problematika české transkripce japonštiny a pravidla jejího užívání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014. ISBN 978-80-244-4017-0.

BERTONI, Marco; BRUNELLI, Giorgio. Pappa Ante Portas: The effect of the husband's retirement on the wife's mental health in Japan. *Social Science and Medicine*. 2017, 175, 135–142. ISSN 18735347.

BOROVOY, Amy. Japan's Hidden Youths: Mainstreaming the Emotionally Distressed in Japan. *Cult Med Psychiatry*. 2008, 32, 552–576. DOI 10.1007/s11013-008-9106-2.

COOK, EE. Expectations of Failure: Maturity and Masculinity for Freeters in Contemporary Japan. *Social Science Japan Journal*. 2013, 16(1), 29–43. ISSN 13691465.

COULMAS, Florian. *Population Decline and Aging in Japan the Social Consequences*. 1.vyd. Oxon: Routledge, 2007. ISBN 0-203-96202-8.

DALES, Laura. Ohitorisama, Singlehood and Agency in Japan. *Asian Studies Review*. 2014, 38(2), 224–242. DOI: 10.1080/10357823.2014.902033.

EHARA, Yumiko. Gender Studies in Sociology in Post-war Japan. *International Journal of Japanese Sociology*. 2013, 22 (1), 94–103. ISSN 1475–6781.

ENDO, Kumiko. *Gender Display Mismatch: Examining the Juxtaposition of Gender Role Reversal and Traditional Gender Norms in Japanese Narratives of Singlehood*. New York, 2016. Disertační práce. The New School for Social Research.

ESTÉVEZ-ABE, Margarita; KIM, Yeong-soon. Presidents, Prime Ministers and Politics of Care – Why Korea Expanded Childcare Much More than Japan. *Social Policy & Administration*. 2014, 48(6), 666–685. ISSN 1467–9515.

GENDA, Yuji. *A nagging sense of job insecurity: the new reality facing Japanese youth*. 1. vyd. Tokio: International House of Japan, 2005, 2–4. ISBN 9784903452005.

GENDA, Yuji. Jobless Youths and the NEET Problem in Japan. *Social Science Japan Journal*. 2007, 10(1), 23–40. ISSN 1369-1465.

FUKUTAKE, Tadashi. *The Japanese Social Structure*. Its Evolution in the Modern Century. 2. vyd. Tokyo: University of Tokyo Press, 1989, 13. ISBN 0-86008-446-9.

- HACK, Brett. Subculture as a Social Knowledge: a Hopeful Reading of Otaku Culture. *Contemporary Japan-Journal of the German Institute for Japanese Studies*. 2016, 28(1), 33–57. ISSN 1869-2729.
- BRAUN, R. Anton; JOINES, Douglas H. The implications of a graying Japan for government policy. *Journal of Economic Dynamics & Control*. 2015, 57, 1–23. ISSN 0165-1889.
- HARRIS, C. The Urban and Industrial Transformation of Japan. *Geographical Review*. 1982, 72(1), 50–89. doi:10.2307/215068.
- CHARLEBOIS, Justin. Herbivore Masculinity as an Oppositional Form of Masculinity. *Culture, Society & Masculinities*. 2013, 5(1), 89–104. ISSN 1941-5591.
- IMAMURA, Anne E. The Japanese Family. Video Letter from Japan II: A Young Family. Asia Society, 1990, 7–17. ISSN 0969-4390.
- IMAMURA, Anne E. The Japanese Family Faces 21st-Century Challenges. *Japan Digest*. 2004, 8(2), 30–31. ISSN 0960-1473.
- ISHII, Kenichi. Online communication with strong ties and subjective well-being in Japan. *Computers in Human Behavior*. 2017, 66, 129–137. ISSN 0747-5632.
- IZUHARA, Misa. *Family Change and Housing in Post-War Japanese Society*. Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-0-7546-1284-1.
- KARAN, Pradyumna. P. *Japan in the 21st century: environment, economy, and society*. Kentucky: The University Press of Kentucky, 2005, 164–166. ISBN 0-8131-2342-9.
- KATO, TAKAHIRO A.; SHINFUKU, NAOTAKA; FUJISAWA a kol. Introducing the concept of modern depression in Japan; an international case vignette survey. *Journal of Affective Disorders*. 2011, 135(1–3), 66–76. ISSN 0165-0327.
- KITAO, Sagiri. Fiscal cost of demographic transition in Japan. *Journal of Economic Dynamics and Control*. 2015, 54, 37–58. ISSN 0165-1889.
- KOSAI, Yutaka. The Postwar Japanese Economy. In: *The Cambridge History of Japan, Vol. 6: The Twentieth Century*. Cambridge: The Cambridge University Press, 1988, 494–533. ISBN 0-521-22357-1.

KOYAMA, ASUKA; MIYAKE, YUKO; KAWAKAMI a kol. Lifetime prevalence, psychiatric comorbidity and demographic correlates of “hikikomori” in a community population in Japan. *Psychiatry Research*. 2010, 176(1), 69–74. ISSN 0165-1781.

MA, Li. *Social Policy and Childbearing Behavior in Japan since the 1960's-An Individual Level Perspective*. Stockholm, 2009. Working paper. Stockholm University.

MATLACK, Carol; KRESGE, Naomi; SACHGAU, Oliver. Germany's Maternity Wards Are Booked. *Bloomberg Businessweek*. 2016, 4504, 16–17. ISSN 0007-7135.

MCCULLOUGH, William H. The capital and its society. In: *The Cambridge History of Japan, Vol.2: Heian Japan*. Cambridge: The Cambridge University Press, 1999, 97–180, 134. ISBN 0-521-22353-9.

NAKASHI, Miharuru; HOSHISHIBA, Yumiko; IWAMA, Nobuyuki; OKADA, Tomoko; KATO, Etsuko; TAKAHASHI, Hiroshi. Impact of the elder abuse prevention and caregiver support law on system development among municipal governments in Japan. *Health Policy*. 2009, 90(2), 254–261. ISSN 0168-8510.

NONOYAMA, Hisaya. The Family and Family Sociology in Japan. *The American Sociologist*. 2000, 31 (3), 27–41. ISSN 0003-1232.

NOSAKA, Akiko. The M-Shaped Dilemma: Life Strategies and Fertility Trends Among Working Women in Contemporary Japan. *Ethnology: An International Journal of Cultural and Social Anthropology*. 2009, 48(1), 21–38. ISSN 2160–3510.

OGAWA, Naohiro. Comment on “Long-term Forecast of the Demographic Transition in Japan and Asia”. *Asian Economic Policy Review*. 2009, 4(1), 39–42. ISSN 1832-8105.

OTA, Hiroshi; GILES, Howard. A Good Story Is Not Enough: Unmasking and Accommodating the Social Meanings of Aging in Japan. In: *Faces of Aging: The Lived Experiences of the Elderly in Japan*. 1.vyd. California: Stanford University Press, 2011, 238–262. ISBN 978-0-8047-7148-1.

OZSEN, Tolga; TOKUNO, Sadao. *The Social Role and Position of Elderly in Order to Sustain Rural Life in Japan*. Kumamoto, 2008, 15. Kumamoto University, Graduate School of Social and Cultural Sciences.

PILZ, Matthias & SCHMIDT-ALTMANN, Kirsten & ESWEIN, Mikiko. 2015. Problematic transitions from school to employment: freeters and NEETs in Japan and Germany. *Compare*. 45. DOI 10.1080/03057925.2013.835193.

PIOTROWSKI, Martin; KALLERBERG, Arne; RINDFUSS Ronald R. Contingent Work Rising: Implications for the Timing of Marriage in Japan. *Journal of Marriage and Family*. 2015, 77(5), 1039–1056. ISSN 0022–2445.

RAIKHOLA, Pushkar Singh; KUROKI, Yasuhiro. Aging and Elderly Care Practice in Japan: Main Issues, Policy and Program Perspective; What Lessons can be Learned from Japanese Experiences? *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*. 2009, 3, 41–82. ISSN 1994-2664.

REISCHAUER, Edwin O., CRAIG, Albert M. *Dějiny Japonska*. NLN, 2012, 93–95. ISBN 978-80-7106-513-5.

ROZMAN, Gilbert. Social Change. In: *Cambridge History of Japan, Vol.5: The Nineteenth Century*. Cambridge: The Cambridge University Press, 1989,501–562. ISBN: 0-521-22356-3.

SHIBUSAWA, Tazuko; IWANO, Shinji; KAIZU, Kiyoko; KAWAMURO, Yu. Self-Reported Abuse and Mistreatment among Japanese Elders Receiving Respite Care. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*. Oxford: Routledge, 2014, 23, 67–80. ISSN 1092-6771.

SHIMIZU, Akitoshi. Ie and Dozoku. *Current Anthropology*. Family and Descent in Japan. 1987, 28 (4), 85–90. ISSN 0011-3204.

SHIRAHASE, Sawako. Women's Increased Higher Education and the Declining Fertility Rate in Japan. *Review of Population and Social Policy*. 9, 2000, 47–63. ISSN 0918–788X.

SCHIEDER, Chelsea Szendi. Baby Bust in Japan: Is the Personal Political? *Dissent*. 2013, 60(1), 15–19. ISSN 1946–0910.

TACHIBANAKI, Toshiaki. *The New Paradox for Japanese Women: Greater Choice, Greater Inequality*. Tokio: International House of Japan, Inc., 2010. ISBN 978-4-924971-28-8.

TAGAKI, Emiko; SAITO, Yasuhiko. Older Parents' Loneliness and Family Relationships in Japan. *Ageing International*. 2015, 40(4), 353–375. ISSN 0163-5158.

TOKUHIRO, Yoko, 2010, 11. *Marriage in Contemporary Japan*. 1. vyd. Oxon: Routledge. ISBN 0-203-87118-9.

TSURU, Kotaru. Reforming the Regular Employment System: Toward a New Norm of Job-Specific Employment Contracts. *Social Science Japan Journal*. 2017, 20(1), 59–72. DOI 10.1093/ssjj/jyw045.

UMBERSON, Debra; KARAZ MONTEZ, Jennifer. Social Relationships and Health: A Flashpoint for Health Policy. *Journal of Health and Social Behavior*. 2010, 51, 54–66. DOI 10.1177/0022146510383501.

VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. ISBN 73/508-21-8.5.

WATABE, M.; KATO, T.A.; HORIKAWA, H.; HAYAKAWA, K.; SHIMOKAWA, N.; KANBA, S.; TEO, A.R.; TATENO, M. Relationship between trusting behaviors and psychometrics associated with social network and depression among young generation: A pilot study. *PLoS ONE*. 2015, 10(4). ISSN 19326203.

WILDER WOHNS, Anthony. Calling All Gaijin! Immigration Reform for Japan. *Harvard International Review*. 2013, 35(2), 6–7. ISSN 07391854.

Internetové zdroje

Asia for Educators. *The Meiji Restoration and Modernization*. [online] Columbia University, 2009. [cit. 22. 6. 2016] Dostupné z:

http://afe.easia.columbia.edu/special/japan_1750_meiji.htm.

BOILING, Patricia. Family Policy in Japan. *Journal of Social Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 27(2), 173–190. [cit. 11. 9. 2016] Dostupné z:

<https://www.cambridge.org/core/article/family-policy-in-japan/EAE32B4FE69CABF5C0B0B8A504033B08>.

CASTRO-GARCÍA, Carmen; PAZOS-MORAN, Maria. Parental Leave Policy and Gender Equality in Europe. *Feminist Economics*. 2016, 22(3), 51–73. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/13545701.2015.1082033>.

Japan Pension Service, 2012. Annual Report 2012. [online] Japonsko: Japan Pension Service. [cit. 13. 3. 2017]. Dostupné z: http://www.nenkin.go.jp/files/13nenkinD_synthesis.pdf.

Ministry of Health, Labour and Welfare, 2005. White Paper on the Labour Economy. [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare. [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.mhlw.go.jp/english/wp/1-economy/2005/dl/02-02-01.pdf>.

Ministry of Health, Labour and Welfare, 2009. *Equal employment and Child Welfare*. Annual Health, Labour and Welfare Report 2009–2010 [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare. [cit. 11. 9. 2016]. Dostupné z: <http://www.mhlw.go.jp/english/wp/wp-hw4/07.html>.

Ministry of Health, Labour and Welfare, 2009. *Introduction to the revised Child Care and Family Care Leave Law*. [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare [cit. 11. 9. 2016]. Dostupné z: <http://www.mhlw.go.jp/english/policy/affairs/>.

Ministry of Health, Labour and Welfare, 2009. *Promotion to Support the Balance Between Work and Family Life*. [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare [cit. 11. 9. 2016]. Dostupné z: <http://www.mhlw.go.jp/english/policy/children/work-family/index.html>.

Ministry of Health, Labour and Welfare, 2010. *The Point of the Pension Plan*. [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare, 1. 6. 2010 [cit. 21. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.mhlw.go.jp/english/org/policy/dl/p36-37_1.pdf.

Ministry of Health, Labour and Welfare, 2017. *Analysis of the Labour Economy*. [online] Japonsko: Ministry of Health, Labour and Welfare [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <http://www.mhlw.go.jp/english/wp/1-economy/2017/summary.pdf>.

MIYAMOTO, Hiroaki. Growth and non-regular employment. *BEJ. Macroecon.* 2016; 16(2): 523–554. ISSN 1935–1690.

MORIOKA, Masahiro. A Phenomenological Study of “Herbivore Men”. *The Review of Life Studies*. 2013, 4, 1–20. [cit. 25.2.2017]. Dostupné z: <http://www.lifestudies.org/press/review.html>.

NISHI, Akihiro; TAMIYA Nanako; KASHIWAGI Masayo; TAKAHASHI Hideto; SATO Mikiya; KAWACHI Ichiro. Mothers and daughters-in-law: a prospective study of informal care-giving arrangements and survival in Japan. *BMC Geriatr.* [online] 2009, 10(61). [cit. 21. 4. 2016]. ISSN 1471-2318. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2939544/>.

NORTH, Scott. Limited Regular Employment and the Reform of Japan's Division of Labor. *The Asia-Pacific Journal*. [online] 2014, 12(15), 1–22. [22. 3. 2018] Dostupné z: <https://apjif.org/-Scott-North/4106/article.pdf>.

OBARA, S. *Abuse of elderly up, said often unintended*. In: The Japan Times [online]. The Japan Times LTD. [cit. 14.1.2016]. Dostupné z: http://www.japantimes.co.jp/news/2010/01/30/national/abuse-of-elderly-up-said-often-unintended/#.VpgOt_nhDIX.

Partners for Mental Health [online] Canada: © 2018 Partners for Mental Health [cit. 3. 4. 2018] Dostupné z: <http://2016.notmyselftoday.ca/about/who-is-pfmh/>.

The World Bank Group. *Age dependency ratio*. [online] Washington, ©2018. [cit. 28. 2. 2018]. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.DPND?locations=JP>

The World Bank Group. *Fertility rate, total (births per woman)*. Japan [online] Washington, ©2018. [cit. 27. 4. 2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=JP>.

The World Bank Group. *Fertility rate, total (births per woman)*. Sweden. [online] Washington, ©2018. [cit. 27. 4. 2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=SE>.

The World Bank Group. *Life expectancy at birth, female (years)*. [online] Washington, ©2018. [cit. 2. 3. 2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.FE.IN?locations=JP>.

The World Bank Group. *Life expectancy at birth, male (years)*. [online] Washington, ©2018. [cit. 2. 3. 2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.MA.IN?locations=JP>.

The World Bank Group. *Population ages 65 and above*. [online] Washington, ©2018. [cit. 21. 2. 2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO.ZS?end=2016&locations=JP&page=3&start=1960> .

The World Bank Group. *Population ages 65 and above*. Hong Kong [online] Washington, ©2018. [cit. 27. 2. 2018]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO.ZS?locations=HK>

The World Bank Group. *Population ages 80 and above, female (% of female population)* [online] Washington, ©2018. [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.80UP.FE.5Y?locations=JP>.

The World Bank Group. *Population ages 80 and above, male (% of male population)* [online] Washington, ©2018. [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.80UP.MA.5Y?locations=JP>.

The World Bank Group. *Population growth*. [online] Washington, ©2017. [cit. 8. 3. 2017]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW?locations=JP>.

The World Bank Group. *Population, total*. [online] Washington, ©2018. [cit. 25. 2. 2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=JP>.

The World Bank Group. *Total Population for Age 65 and above*. [online] Washington, ©2018. [cit. 27. 4. 2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO>.

Time To Change. [online] United Kingdom: © 2018 Time To Change [cit. 3. 4. 2018] Dostupné z: <https://www.time-to-change.org.uk/>.

United Nations. Department of Economic and Social Affairs. [online] ©2018. [cit. 21. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.un.org/esa/socdev/family/docs/egm09/figures.pdf>.

United Nations. Department of Economic and Social Affairs. *Dependency ratio*. [online] ©2018. [cit. 28. 2. 2018]. Dostupné z: http://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/methodology_sheets/demographics/dependency_ratio.pdf.